

Επιμέλεια:
Χαράλαμπος Χρυσανθάκης
Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΕΦΕΤΕΙΟ

Εφαρμογές Διοικητικού
Ουσιαστικού & Δικονομικού Δικαίου

Συ συνεργάτες έργου:

Δ. Αυγητίδης, Αναπλ. Καθηγητής ΔΠΘ, Δικηγόρος

Χρ. Διβάνη, Νομικός Σύμβουλος του Κράτους

Β. Καραγιάννης, Δικηγόρος, ΔΝ, Διδάσκων
στο Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ελ. Καϊμενάκη, Δικηγόρος, ΜΔ, LL.M.

Γ. Κουκούτσης, Δικηγόρος, ΜΔΕ, υπ. ΔΝ

Α. Κούνδουρος, Δικηγόρος, DEA

Κ. Μαργαρίτης, Δικηγόρος, ΔΝ

Π. Μαρινάκης, Εφέτης ΔΔ

Μ. Ορφανίδου, Δικηγόρος, LL.M.

Απ. Παπαθωμάς, Δικηγόρος, ΜΔΕ

Σ. Παυλάκη, Δικηγόρος, ΜΔΕ

Δ. Ράικος, Εφέτης ΔΔ, Αναπλ. Καθηγητής ΔΠΘ,
τέως Πρόεδρος Ε.Α.Α.ΔΗ.ΣΥ.

Α. Ρήγα, Συμβολαιογράφος Αθηνών

Αλ. Σαλκιζόγλου, Δικηγόρος, ΜΔ

Γ. Σκουλούδης, Πρόεδρος Εφετών ΔΔ ε.τ.

Ν. Σοϊλεντάκης, ΔΝ, Πρόεδρος Εφετών ΔΔ ε.τ.

Μ. Σταυροπούλου, Δικηγόρος, Lic.Sp

Π. Τσόγκας, Πρωτοδικής ΔΔ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΕΦΕΤΕΙΟ

Εφαρμογές Διοικητικού Ουσιαστικού & Δικονομικού Δικαίου

Χαράλαμπος Χρυσανθάκης

ISBN 978-960-622-134-7

Σύμφωνα με το Ν. 2121/93 για την Πνευματική Ιδιοκτησία απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, η αποθήκευσή του σε βάση δεδομένων, η αναμετάδοσή του σε ηλεκτρονική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή και η φωτοανατύπωσή του με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

Το περιεχόμενο του παρόντος έργου έχει τύχει επιμελούς και αναλυτικής επιστημονικής επεξεργασίας. Ο εκδοτικός οίκος και οι συντάκτες δεν παρέχουν διά του παρόντος νομικές συμβουλές ή παρεμφερείς συμβουλευτικές υπηρεσίες, ουδεμία δε ευθύνη φέρουν για τυχόν ζημία τρίτου λόγω ενέργειας ή παράλειψης που βασίστηκε εν όλω ή εν μέρει στο περιεχόμενο του παρόντος έργου.

Art Director:	Θεόδωρος Μαστρογιάννης
Υπεύθυνος Παραγωγής:	Ανδρέας Μενούνος
Φωτοστοιχειοθεσία:	Λάμπρος Μανιζαβίνος
Παραγωγή:	NB Production AM130617M23

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Μαυρομιάλη 23, 106 80 Αθήνα
Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org
Αθήνα: Μαυρομιάλη 2, 106 79 • Τηλ.: 210 3607 521
Πειραιάς: Φίλωνος 107-109, 185 36 • Τηλ: 210 4184 212
Πάτρα: Κανάρη 15, 262 22 • Τηλ.: 2610 361 600
Θεσ/νίκη: Φράγκων 1, 546 26 • Τηλ.: 2310 532 134

member of Europe's 500
dynamic entrepreneurs

Επιμέλεια:
Χαράλαμπος Χρυσανθάκης
Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΕΦΕΤΕΙΟ

Εφαρμογές Διοικητικού
Ουσιαστικού & Δικονομικού Δικαίου

Συ συνεργάτες έργου:

Δ. Αυγητίδης, Αναπλ. Καθηγητής ΔΠΘ, Δικηγόρος
Χρ. Διβάνη, Νομικός Σύμβουλος του Κράτους
Β. Καραγιάννης, ΔΝ, Δικηγόρος, Διδάσκων στο
Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ελ. Καϊμενάκη, Δικηγόρος, ΜΔ, LL.M.
Γ. Κουκούτσας, Δικηγόρος, ΜΔΕ, υπ. ΔΝ
Α. Κούνδουρος, Δικηγόρος, ΔΕΑ
Κ. Μαργαρίτης, Δικηγόρος, ΔΝ
Π. Μαρινάκης, Εφέτης ΔΔ
Μ. Ορφανίδου, Δικηγόρος, LL.M.

Απ. Παπαθωμάς, Δικηγόρος, ΜΔΕ
Σ. Παυλάκη, Δικηγόρος, ΜΔΕ
Δ. Ράικος, Εφέτης ΔΔ, Αναπλ. Καθηγητής ΔΠΘ,
τέως Πρόεδρος Ε.Α.Α.ΔΗ.ΣΥ.
Α. Ρήγα, Συμβολαιογράφος Αθηνών
Αλ. Σαλκιτζόγλου, Δικηγόρος, ΜΔ
Γ. Σκουλούδης, Πρόεδρος Εφετών ΔΔ ε.τ.
Ν. Σοϊλεντάκης, ΔΝ, Πρόεδρος Εφετών ΔΔ ε.τ.
Μ. Σταυροπούλου, Δικηγόρος, Lic.Sp
Π. Τσόγκας, Πρωτοδίκης ΔΔ

2η έκδοση

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Administrative Court of Appeal
Applications of Administrative and Administrative Procedural Law

Charalampos Chryssanthakis
Professor of University of Athens

Abstract: This edition analyses the jurisdiction of the Administrative Court of Appeal. The first part includes the substantive and procedural administrative jurisdiction with reference to particular cases of administrative contracts, competition law, decisions of the National Commission of Communications, decisions of the Hellenic Capital Market Commission, removal of illegal advertising and fines, as well as cases of temporary judicial protection and appeal. The second part focuses on the application for annulment before the Administrative Court of Appeal.

ISBN 978-960-622-134-7

COPYRIGHT

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, without the prior permission of NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A., or as expressly permitted by law or under the terms agreed with the appropriate reprographic rights organisation. Enquiries concerning reproduction which may not be covered by the above should be addressed to NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. at the address below.

DISCLAIMER

The content of this work is intended for information purposes only and should not be treated as legal advice. The publication is necessarily of a general nature; NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. makes no claim as to the comprehensiveness or accuracy of the information provided; Information is not offered for the purpose of providing individualized legal advice. Professional advice should therefore be sought before any action is undertaken based on this publication. Use of this work does not create an attorney-client or any other relationship between the user and NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. or the legal professionals contributing to this publication.

NOMIKI BIBLIOTHIKI

23 Mavromichali str., 106 80 Athens, Greece
Tel.: +30 210 3678 800 • Fax: +30 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

member of Europe's 500
dynamic entrepreneurs

© 2017, NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Στην δεύτερη επικαιροποιημένη και εμπλουτισμένη έκδοση του ανά χείρας έργου, αναλύεται μεθοδικά η αρμοδιότητα του Διοικητικού Εφετείου όχι μόνον ως δικάζοντας κατ' έφεση δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, αλλά και ως πρωτοβάθμιου δικαστηρίου που δικάζει διοικητικές διαφορές ουσίας και ακυρώσεως. Το έργο διαιρείται σε δύο κύρια μέρη ως εξής:

Στο Πρώτο Μέρος περιλαμβάνονται τα επιμέρους αντικείμενα ουσιαστικού και δικονομικού διοικητικού δικαίου που αναφέρονται στις διαφορές ουσίας αρμοδιότητας του Διοικητικού Εφετείου και συγκεκριμένα, στις διαφορές από διοικητικές συμβάσεις (Ν. Σοϊλεντάκης, Γ. Σκουλούδης, Γ. Κουκούτσας, Κ. Μαργαρίτης), το δίκαιο ελεύθερου ανταγωνισμού (Β. Καραγιάννης, Μ. Σταυροπούλου, Κ. Μαργαρίτης), τις αποφάσεις της ΕΕΤΤ (Α. Σαλκιτζόγλου, Κ. Μαργαρίτης), τις αποφάσεις της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς (Δ. Αυγητίδης, Μ. Ορφανίδου, Κ. Μαργαρίτης), την απομάκρυνση παράνομων διαφημίσεων και επιγραφών (Α. Παπαθωμάς, Σ. Παυλάκη) και τα πρόστιμα (Χ. Διβάνη, Κ. Μαργαρίτης).

Επίσης στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται η προσωρινή δικαστική προστασία (Ε. Καϊμενάκη, Π. Μαρινάκης) επί όλων των ανωτέρω περιπτώσεων και αναλύονται τα ένδικα βοηθήματα της υπαλληλικής προσφυγής (Δ. Ράικος, Κ. Μαργαρίτης) και της ενστάσεως επί νομαρχιακών εκλογικών διαφορών (Ν. Σοϊλεντάκης, Κ. Μαργαρίτης) και αρχαιρεσιών συμβολαιογραφικών συλλόγων (Α. Ρήγα, Κ. Μαργαρίτης). Στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται και τα ένδικα μέσα της εφέσεως (Γ. Κουκούτσας, Γ. Σκουλούδης, Π. Μαρινάκης), της αιτήσεως αναθεωρήσεως (Π. Τσόγκας, Κ. Μαργαρίτης) και της αιτήσεως επανάληψης της διαδικασίας (Κ. Μαργαρίτης).

Στο Δεύτερο Μέρος που αναφέρεται στην ακυρωτική διαδικασία αναλύεται το ένδικο βοήθημα της αιτήσεως ακυρώσεως ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου (Α. Κούνδουρος, Κ. Μαργαρίτης).

Οι θεματικές ενότητες του έργου συμπληρώνονται με σχετικά υποδείγματα δικογράφων, που διευκολύνουν και κατευθύνουν ιδιαίτερα εύστοχα και εποικοδομητικά τον νομικό της πράξης κατά την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων.

Ο τόμος προσφέρεται από τους συγγραφείς και τον εκδοτικό οίκο «Νομική Βιβλιοθήκη» στους αναγνώστες με τη φιλοδοξία να εμβαθύνουν στις έννοιες του διοικητικού ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου, όπως ερμηνεύονται από τη δικαστηριακή πρακτική.

Αθήνα, Ιούνιος 2017

Χαράλαμπος Γ. Χρυσανθάκης

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΥΛΗΣ

Ι. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΟΥΣΙΑΣ

A. ΕΝΔΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

A1. Προσφυγή - Αγωγή

- [1] ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ (Ν. Σοϊλεντάκης, Κ. Μαργαρίτης)..... 3
- [2] Η ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΕΦΕΤΕΙΟΥ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ
ΑΠΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ (Γ. Κουκούτσας, Γ. Σκουλούδης, Κ. Μαργαρίτης) 27
- [3] ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ (Β. Καραγιάννης, Κ. Μαργαρίτης) 59
- [4] ΔΙΚΑΙΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ - ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
(Μ. Σταυροπούλου, Κ. Μαργαρίτης) 91
- [5] ΤΑ ΕΝΔΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΩΝ (ΕΕΤΤ)
(Α. Σαλκιτζόγλου, Κ. Μαργαρίτης)..... 115
- [6] Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΑΓΟΡΑΣ:
ΙΔΙΩΣ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΤΑΧΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ
(Δ. Αυγητίδης, Μ. Ορφανίδου, Κ. Μαργαρίτης) 137
- [7] ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ ΠΑΡΑΝΟΜΩΝ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ
ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ (Α. Παπαθωμάς, Σ. Παυλάκη) 209
- [8] ΠΡΟΣΤΙΜΑ (Χ. Διβάνη, Κ. Μαργαρίτης)..... 247

A1.1. Προσωρινή Δικαστική Προστασία σε διαφορές ουσίας

- [9] ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ (Ε. Καϊμενάκη, Π. Μαρινάκης)..... 277

A2. Υπαλληλική Προσφυγή

- [10] Η ΥΠΑΛΛΗΛΙΚΗ ΠΡΟΣΦΥΓΗ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΕΦΕΤΕΙΟΥ
(Δ. Ράικος, Κ. Μαργαρίτης)..... 349

A3. Ένσταση

- [11] ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΕΚΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ
(Ν. Σοϊλεντάκης, Κ. Μαργαρίτης) 379

[12] ΕΚΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ - ΑΡΧΑΙΡΕΣΙΕΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΩΝ (Α. Ρήγα, Κ. Μαργαρίτης).....	417
--	-----

B. ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ

B1. Έφεση

[13] ΤΟ ΕΝΔΙΚΟ ΜΕΣΟ ΤΗΣ ΕΦΕΣΗΣ (Γ. Κουκούτσας, Γ. Σκουλούδης, Π. Μαρινάκης)	419
--	-----

B2. Αίτηση Αναθεώρησης

[14] ΤΟ ΕΝΔΙΚΟ ΜΕΣΟ ΤΗΣ ΑΙΤΗΣΗΣ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΕΩΣ (Π. Τσόγκας, Κ. Μαργαρίτης)	507
[15] ΑΙΤΗΣΗ ΕΠΑΝΑΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ (Κ. Μαργαρίτης).....	523

II. ΑΚΥΡΩΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

[16] Η ΑΙΤΗΣΗ ΑΚΥΡΩΣΕΩΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΕΦΕΤΕΙΟΥ (Α. Κούνδουρος, Κ. Μαργαρίτης).....	535
---	-----

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	V
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΥΛΗΣ	VII
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	XXVII

I. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΟΥΣΙΑΣ

A. ΕΝΔΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

A1. Προσφυγή - Αγωγή

[1] ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ	3
I. Έννοια.....	4
II. Δικαιοδοσία - Αρμοδιότητα	5
A. Δικαιοδοσία	5
B. Αρμοδιότητα.....	9
III. Η ενδικοφανής διαδικασία	10
A. Αρχές της ενδικοφανούς διαδικασίας.....	11
B. Η ένσταση	12
Γ. Η αίτηση θεραπείας	13
IV. Τα ένδικα βοηθήματα	16
A. Επί δημοσίων έργων	16
1. Η προσφυγή	16
2. Η αγωγή.....	21
B. Επί προμηθειών - υπηρεσιών.....	23
V. Η Ένδικη διαδικασία - Ένδικα μέσα	23
VI. Αναγκαστική εκτέλεση.....	24
VII. Συμβιβασμός - Διαιτησία	24
VIII. Ασφαλιστικά μέτρα.....	25
IX. Η διαταγή πληρωμής	25

[2] Η ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΕΦΕΤΕΙΟΥ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΠΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ	27
I. Αντί εισαγωγής	30
ΙΑ. Καθ' ύλην αρμοδιότητα	31
ΙΙ. Κατά τόπον αρμοδιότητα	32
ΙΙΙ. Στοιχεία που θεμελιώνουν την αρμοδιότητα του Διοικητικού Εφετείου	33
A. Η προέλευση της διαφοράς	33
1. Προσβολή πράξεων από τρίτους	35
2. Παρέμβαση του νομοθέτη επί εκκρεμών διαφορών.....	37
B. Ο έγγραφος τύπος	37
Γ. Η κατάρτιση της σύμβασης	39
Δ. Η χάραξη των ορίων της δικαιοδοσίας του διοικητικού εφετείου έναντι αυτής των πολιτικών δικαστηρίων	40
E. Η χάραξη των ορίων της δικαιοδοσίας του διοικητικού εφετείου έναντι εκείνης του Ελεγκτικού Συνεδρίου	44
ΙV. Το ορθό ένδικο βοήθημα	45
A. Παρατηρήσεις, διαχρονικές και κριτικές, περί του ορθού ενδίκου βοηθήματος	45
B. Περιπτώσιολογία περί του προσήκοντος ενδίκου βοηθήματος	48
1. Προσφυγή.....	48
2. Αγωγή	51
V. Προσωρινή δικαστική προστασία	53
A. Στο πλαίσιο της πρωτοβάθμιας δίκης ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου	53
B. Στο πλαίσιο της αναιρετικής δίκης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας	54
VI. Εξαιρετικό δικονομικό καθεστώς	55
VII. Υπόδειγμα Προσφυγής - Αγωγής για την καταβολή εργολαβικού ανταλλάγματος δημοτικού έργου	56
[3] ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ	59
I. Εισαγωγικά - Οικονομική θεώρηση - Συστηματική ένταξη	61
A. Αντικείμενο της προστασίας - λειτουργικός/αποτελεσματικός ανταγωνισμός (workable competition)	62
B. Ανταγωνισμός σε οριζόντιο επίπεδο (διασηματικός ανταγωνισμός) και ανταγωνισμός σε κάθετο επίπεδο (ενδοσηματικός ανταγωνισμός)	63

Γ. Δυνητικός ανταγωνισμός	63
II. Ουσιαστικοί κανόνες	64
A. Η απαγόρευση των συμπράξεων μεταξύ δύο τουλάχιστον επιχειρήσεων που περιορίζουν τον ανταγωνισμό - Προϋποθέσεις.....	64
1. Η έννοια της (αυτόνομης) επιχείρησης στο δίκαιο του ανταγωνισμού	64
2. Κατ' αντικείμενο ή κατ' αποτέλεσμα περιορισμός του ανταγωνισμού	67
3. Υπαγωγική τυπολογία (συμφωνίες, αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων, εναρμονισμένες πρακτικές)	68
4. Βουλευτική αυτονομία	70
B. Η Εξαίρεση (άρθρο 1 παρ. 3 του Ν 3959/2011 και 101 παρ. 3 Συνθ.ΛΕΕ).....	71
1. Σύστημα της εκ του νόμου εξαίρεσης και λοιπές επιδράσεις [Κανονισμός 1/2003 (ΕΚ)].....	71
2. Πρωτογενές δίκαιο	73
3. Δευτερογενές δίκαιο	75
Γ. Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης.....	77
1. Προκαταρκτικά ερμηνευτικά ζητήματα	77
2. Ο προσδιορισμός της σχετικής αγοράς.....	79
3. Η έννοια της δεσπόζουσας θέσης.....	81
4. Η έννοια της κατάχρησης	83
Δ. Διακοινοτική διάσταση - επίδραση στο ενδοκοινοτικό εμπόριο	84
E. Έλεγχος των συγκεντρώσεων	85
III. Δικονομικά	87
A. Προσφυγή ουσίας (άρθρο 30 του Ν 3959/2011).....	87
B. Αίτηση αναστολής και προσωρινής διαταγής.....	88
[4] ΔΙΚΑΙΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ - ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ.....	91
I. Γενικά - Νομικό πλαίσιο	92
II. Προσφυγή	94
A. Προϋποθέσεις του παραδεκτού της προσφυγής	94
1. Καθ' ύλην και κατά τόπο αρμοδιότητα του δικαστηρίου	94
2. Ικανότητα διαδίκου - ενεργητική νομιμοποίηση.....	94
3. Παθητική νομιμοποίηση	96
4. Προθεσμία άσκησης προσφυγής	97
5. Παράβολο	97
B. Προϋποθέσεις του βασίμου της προσφυγής	97
III. Αίτηση αναστολής.....	98

IV. Υποδείγματα	103
1. Αίτηση αναστολής εκτελέσεως απόφασης Επιτροπής Ανταγωνισμού	103
2. Προσφυγή κατ' απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού	107
3. Υπόμνημα επί της Προσφυγής κατ' απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού	112
[5] ΤΑ ΕΝΔΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΩΝ (ΕΕΤΤ)	115
I. Εισαγωγικά	116
II. Παραδεκτό	119
A. Προϋποθέσεις	119
1. Καθ' ύλην και κατά τόπον αρμοδιότητα	119
2. Ικανότητα διαδικών - δικαστική πληρεξουσιότητα	120
3. Η φύση της προσβαλλόμενης πράξης	120
4. Έννομο συμφέρον	120
5. Παθητική νομιμοποίηση	121
6. Η προθεσμία	121
7. Ανασταλτικό αποτέλεσμα	121
III. Βάσιμο	122
A. Αναρμοδιότητα	122
B. Μη νόμιμη συγκρότηση ή σύνθεση	122
Γ. Παράβαση ουσιώδους τύπου	123
Δ. Παράβαση νόμου	123
E. Κατάχρηση εξουσίας	123
Στ. Εσφαλμένη εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών	123
IV. Διαδικασία	124
A. Η άσκηση της προσφυγής ή της αιτήσεως ακυρώσεως	124
B. Η προδικασία	124
Γ. Ομοδικία	125
Δ. Συνάφεια	125
E. Πρόσθετοι λόγοι	126
V. Η κύρια διαδικασία	126
A. Η συνεδρίαση	126
B. Παράσταση με δήλωση	126

Γ. Δικαστική πληρεξουσιότητα - Νομιμοποίηση δικαστικών πληρεξουσίων	126
Δ. Αναβολή	127
Ε. Συζήτηση.....	127
ΣΤ. Υπομνήματα.....	127
Ζ. Παραίτηση.....	128
Η. Συνεκδίκαση	128
VI. Παρέμβαση	128
VII. Η αποδεικτική διαδικασία	129
VIII. Η απόφαση.....	129
Α. Η εξουσία του δικαστηρίου.....	129
Β. Είδη αποφάσεων.....	130
Γ. Η διαδικασία λήψης της απόφασης.....	131
Δ. Διαδικασία κατάρτισης, έκδοσης και δημοσίευσης της απόφασης	131
Ε. Επίδοση της απόφασης.....	131
ΣΤ. Οι συνέπειες της απόφασης	132
Ζ. Ένδικα μέσα	132
IX. Υπόδειγμα προσφυγής κατ' απόφασης της ΕΕΤΤ	133

[6] Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΑΓΟΡΑΣ: ΙΔΙΩΣ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΤΑΧΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ	137
I. Νομικό πλαίσιο	140
II. Περιπτώσεις επιβαλλόμενων κυρώσεων	143
Α. Βασικές διατάξεις	143
1. Κατάχρηση της αγοράς	143
2. Υποχρεώσεις πληροφόρησης και διαφάνειας	143
3. Κανόνες λειτουργίας και υποχρεώσεις ΑΕΠΕΥ	148
4. Κυρώσεις - Αρμοδιότητες Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς.....	151
Β. Ιδιαίτερα η περίπτωση κατάχρησης της αγοράς.....	154
1. Νομικό πλαίσιο	154
2. Μορφές κατάχρησης της αγοράς	158
i. Κατάχρηση προνομιακών πληροφοριών	158
ii. Χειραγώγηση της αγοράς	165
3. Εξαιρέσεις.....	175

4. Υποχρεώσεις για την πρόληψη φαινομένων κατάχρησης	176
5. Κυρώσεις	180
<i>i. Διοικητικές</i>	180
<i>ii. Ποινικές κυρώσεις</i>	183
6. Δικονομικά ζητήματα	189
<i>i. Προσφυγή</i>	189
<i>ii. Προσωρινή δικαστική προστασία</i>	192
<i>iii. Άσκηση ποινικής δίωξης</i>	194
III. Υποδείγματα	195
1. Υποδείγματα προσφυγών κατ' απόφασης της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς.....	195
2. Υποδείγματα προσφυγών κατ' απόφασης της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς.....	201
3. Υπόδειγμα αίτησης αναστολής εκτελέσεως απόφασης της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς.....	205
[7] ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ ΠΑΡΑΝΟΜΩΝ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ	209
I. Νομικό πλαίσιο	210
II. Υπαίθρια διαφήμιση	216
Α. Έννοια - Αδειοδότηση - Τοποθέτηση - Αφαίρεση διαφημιστικών πινακίδων - Αρμόδια όργανα	216
Β. Δικονομικά θέματα - Αρμοδιότητα εκδίκασης των αναφερόμενων διαφορών.....	221
Γ. Διαδικαστικοί τύποι κατά την απομάκρυνση διαφημιστικών πινακίδων	224
Δ. Αυθαίρετες κατασκευές - Διάκριση περιπτώσεων.....	225
Ε. Αστική ευθύνη του Δημοσίου	227
III. Απαγόρευση τοποθέτησης διαφημιστικών πινακίδων - Ειδικές περιπτώσεις Ν 2833/2000	228
Α. Θέματα υπαίθριων διαφημίσεων	228
1. Εισαγωγικά	228
2. Περιπτώσιολογία	229
Β. Αρμοδιότητα δικαστηρίων - Ένδικο βοήθημα - Λόγοι ακυρώσεως.....	232
Γ. Σύνταγμα και υπαίθρια διαφήμιση.....	235
IV. Προσωρινή δικαστική προστασία	240
Α. Γενικά	240
Β. Περιπτώσιολογία	240
V. Υπόδειγμα αιτήσεως ακυρώσεως	242

[8] ΠΡΟΣΤΙΜΑ	247
I. Νομικό καθεστώς	249
A. Στην ελληνική έννομη τάξη	249
B. Στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	254
II. Διαδικασία επιβολής προστίμου	255
A. Αυτοψία	255
B. Έκθεση	256
Γ. Εισήγηση	257
Δ. Επίδοση στον παραβάτη	257
E. Επιβολή προστίμου - Αρμόδιο όργανο.....	258
III. Φύση της διαφοράς	259
A. Διαφορά ουσίας, όχι ακυρωτική διαφορά.....	259
B. Πρόστιμο κατ' εφαρμογή του Ν 1512/1985 - Ανακοπή	260
Γ. Συνταγματικότητα	261
IV. Δικαιοδοσία	261
A. Αρμόδια δικαστήρια	261
B. Καθ' ύλην αρμοδιότητα.....	262
Γ. Κατά τόπον αρμοδιότητα.....	262
Δ. Κανονισμός αμφισβητούμενης αρμοδιότητας μεταξύ συναρμοδίων διοικητικών πρωτοδικείων από το Συμβούλιο της Επικρατείας	263
V. Αναστολή εκτελέσεως	263
A. Ανασταλτικό αποτέλεσμα	263
B. Δημόσιο συμφέρον.....	263
VI. Νομιμοποίηση	264
A. Ενεργητική νομιμοποίηση - Έννομο συμφέρον.....	264
B. Παθητική νομιμοποίηση.....	264
VII. Προθεσμία	264
VIII. Τυπική ορθότητα της άσκησης της προσφυγής	265
IX. Βάσιμο της προσφυγής	266
A. Αυτοτελής η κάθε παράβαση	266
B. Εκ των υστέρων επιμερισμός του προστίμου	267
Γ. Στοιχεία για τον επιμερισμό του προστίμου	267

Δ. Πρόστιμο που υπερβαίνει το ανώτατο όριο	267
Ε. Μη αναγκαία η επέλευση αρνητικών επιπτώσεων	268
Ζ. Τροποποίηση απόφασης προστίμου.....	268
Η. Αναρμοδιότητα εκδόντος οργάνου	268
Χ. Δικαίωμα ακροάσεως.....	268
ΧΙ. Υπόδειγμα προσφυγής κατά απόφασης επιβολής προστίμου	270

A1.1. Προσωρινή Δικαστική Προστασία σε διαφορές ουσίας

[9] ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ.....	277
I. Γενικό μέρος	281
II. Η αναστολή εκτελέσεως διοικητικών πράξεων	282
A. Προϋποθέσεις	283
1. Μη ύπαρξη διοικητικής ή εκ του νόμου αναστολής εκτελέσεως.....	283
2. Προηγούμενη άσκηση προσφυγής	284
B. Αρμοδιότητα.....	284
Γ. Λόγοι αναστολής	285
1. Διαφορές φορολογικές, τελωνειακές ή γενικά διαφορές με χρηματικό αντικείμενο	285
i. Προδήλως βάσιμος χαρακτήρας της προσφυγής	285
ii. Πρόκληση ανεπανόρθωτης ή δυσχερώς επανορθώσιμης βλάβης.....	286
2. Πράξη ανάκτησης παράνομης ή ασυμβίβαστης με την εσωτερική αγορά κρατικής ενίσχυσης	288
3. Λοιπές διαφορές ουσίας.....	289
i. Προδήλως βάσιμος κατά τα ανωτέρω (υπό I.1), χαρακτήρας της προσφυγής ή 2. πρόκληση ανεπανόρθωτης ή δυσχερώς επανορθώσιμης κατά τα ανωτέρω (υπό I.2), βλάβης	289
Δ. Λόγοι που κωλύουν την χορήγηση αναστολής.....	289
1. Το δημόσιο συμφέρον και το συμφέρον των τρίτων.....	289
2. Προδήλως απαράδεκτη ή αβάσιμη προσφυγή	290
3. Εκτέλεση της προσβαλλόμενης πράξης.....	290
4. Το ζήτημα των πράξεων αρνητικού περιεχομένου	291
E. Διαδικασία.....	292
1. Προδικασία.....	292
i. Περιεχόμενο του δικογράφου.....	292
ii. Κατάθεση του δικογράφου της αίτησης	293
iii. Προσδιορισμός και επιδόσεις	293
iv. Στοιχεία και απόψεις της διοίκησης	294

Β. ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ

Β1. Έφεση

[13] ΤΟ ΕΝΔΙΚΟ ΜΕΣΟ ΤΗΣ ΕΦΕΣΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

– *Κ. Γιαννόπουλος*, Η αντισυνταγματικότητα της διάταξης για την εκ μέρους του ιδιώτη διαδίκου καταβολή του παραβόλου της έφεσης, Παρατηρήσεις στην απόφαση 647/2004 της Ολομέλειας του ΣτΕ, ΔιΔικ 2004, σελ. 879 επ. – *Ιδίου*, Νέα αποδεικτικά στοιχεία προς απόδειξη παλαιών πραγματικών ισχυρισμών προβληθέντων πρωτοδίκως και επαναφερομένων στην κατ' έφεση διοικητική δίκη, ΔιΔικ 2008, 576. – *Πρ. Δαγτόγλου*, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, 2004. – *Στ. Δεληκωστόπουλος*, Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, 2009. – *Ιδίου*, Η αίτηση αναίρεσεως στο Συμβούλιο της Επικρατείας, 2000. – *Κ. Δεσποτόπουλος*, Φιλοσοφία του Δικαίου (επανεκδόση), 2000. – *Σ. Δραγατσίκη*, Αντικατάσταση των αιτιολογιών κατά το άρθρο 534 ΚΠολΔ, ΕπΑρμ 2005, 357. – *Τ. Ζόμπολας*, Η έφεση κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, 2005. – *Α. Ζύγουρας*, Η απαράδεκτος έφεση και η επιβολή δικαστικών εξόδων, Δ 1997, 546. – *Η. Ηλιακόπουλος*, Τα προβλήματα από την κατάργηση του θεσμού της ανατιολόγητης ανακοπής ερημοδικίας, ΝοΒ 1995, 167. – *Β. Καράκωστας*, Για το εκκλητό των αποφάσεων πάνω σε προσφυγές υποθέσεων ΟΓΑ, Δ 1988, 125. – *Ιδίου*, Οι αποφάσεις διοικητικών πρωτοδικείων στις ασφαλιστικές διαφορές του ΟΓΑ που είναι εκκλητές, ΕΔΚΑ 1988, 12. – *Ιδίου*, Reformatio in rejus δεδικασμένο και Σύνταγμα, Δ 1993, 364. – *Σ. Καραμέρος*, Η αρχή της μη χειροτέρευσης της θέσεως του εκκαλούντος επί απορρίψεως από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο της αγωγής κατά τον ΚΠολΔ, ΕπΑρμ 2004, 265. – *Α. Καραμιχαλέλης*, Κανόνες διαχρονικού δικαίου στο διοικητικό δικονομικό δίκαιο, ΔιΔικ 1992, 1276. – *Ιδίου*, Πρόσφατες ρυθμίσεις δικονομικών ζητημάτων των διοικητικών δικαστηρίων (Ν 1867/1989), ΔιΔικ 1989, 1233. – *Κ. Κεραμείς*, Ένδικα μέσα, 2002. – *Κ. Κεραμείς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας*, Ερμηνεία ΚΠολΔ, 2000. – *Γ. Κουκούτσης*, Συμβούλιο της Επικρατείας, Ερμηνεία του ΠΔ 18/1989, Σχόλια - Νομολογία κατ' άρθρο, 2010. – *Ευ. Κουτούπα - Ρεγκάκου*, Το δεδικασμένο των αποφάσεων των διοικητικών δικαστηρίων, 2002. – *Δ. Κράνης*, Εκκλητές αποφάσεις και η αρχή ne bis in idem - Νομολογιακά πορίσματα, ΕλλΔνη 2009, 974. – *Π. Κωστάκος*, Έφεση και αναίρεση κατ' αποφάσεως με διατάξεις οριστικές και μη οριστικές, ΕλλΔνη 1990, 249. – *Π. Λαζαράτος*, Η έφεση επί προσφυγής, Δ 1998, 1132. – *Ιδίου*, Παραπομπή εφέσεως προκειμένου να δικασθεί ως τριτανακοπή, Δ 2004, 137. – *Ιδίου*, Πέντε σκέψεις για την πρόσθετη παρέμβαση στη διοικητική δίκη, Δ 1998, 1155. – *Θ. Λαζαρέτος*, Αντίκρουση προσφυγών - Έφεση, ΦορΕπιθ 2006, 1749. – *Κ. Μακρίδου*, Έφεση κατά οριστικών και τελειωτικών αποφάσεων επί σωρεύσεως και συνεκδικάσεως αγωγών, ΕλλΔνη 2006, 979. – *Δ. Μανιώτης*, Η άσκηση της παρεμπόδισης αγωγής σε κάθε στάση της πρωτόδικης δίκης και κατ' έφεση (Μια ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 283 παρ. 2 του ΚΠολΔ), Δ 1995, 583. – *Π. Μαρινάκης*, Παράλληλη άσκηση ανακοπής ερημοδικίας και έφεσης. Παρακράτηση εισφοράς υπέρ ΤΠΔΥ επί των ποσών που καταβλήθηκαν αναδρομικά στους δικαστές προς εξίσωση των αποδοχών τους με τις αποδοχές των ιατρών του ΕΣΥ, ΕΔΚΑ 2003, 648. – *Σ. Ματθίας*, Ανακοπή ερημοδικίας και έφεση κατά των ερήμην αποφάσεων, ΕλλΔνη 1995, 11. – *Γ. Μητσόπουλος*, Κάλυψη δικονομικού απαραδέκτου κατάθεσης δικογράφου έφεσης από δικηγόρο έδρας άλλου εφετείου, ΝοΒ 2003, 1171. – *Α. Μπακόπουλος*, Ζητήματα από την κατ' έφεση δίκη, ΕλλΔνη 1992, 1137. – *Κ. Μπέης*, Διάκριση μεταξύ ισχυρισμών που συνιστούν ανεπίτρεπτη μεταβολή της βάσης της αγωγής και ισχυρισμών που συνιστούν ένσταση κατά το άρθρ. 6 του Ν 2041/1992, Δ 1994, 844. – *Κ. Μπέης/Ε. Μπαλογιάννη*, Δικονομική βασιμότητα της έφεσης όταν επί εναγωγής περισσότερων κατά την ΑΚ 926, το πολυμελές πρωτοδικείο παρέπεμψε τη διαφορά για ορισμένους εναγομένους στο μονομελές πρωτοδικείο ως εργατική διαφορά, Δ 2004, 641. – *Ι. Πανταζάτος*, Η υποχρέωση της εκ νέου καταβολής παραβόλου στην κατ' έφεση διοικητική δίκη μετά από αναίρεση εκ μέρους του Συμβουλίου της Επικρατείας της σχετικής εφετεία-

κής αποφάσεως, ΔΦΝ 1996, 979. – *Ιδίου*, Η υποχρέωση καταβολής παραβόλου επί υπάρξεως περισσοτέρων διαδικών στην πρωτόδικη και στην κατ' έφεση δίκη ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, ΕΔΚΑ 1994, 392. – *Ιδίου*, Ο τρόπος ασκήσεως του ενδίκου μέσου της εφέσεως καθώς και το δικαίωμα παραιτήσεως από την ένσταση ή από άλλο ένδικο βοήθημα, στις εκλογικές διαφορές των ΟΤΑ κάθε βαθμού, σύμφωνα με τον νέο Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (Ν 2717/1999), Διδικ 1999, 862. – *Ιδίου*, Το παραδεκτό της ασκήσεως και εκδικάσεως ενδίκων μέσων και βοηθημάτων, σύμφωνα με τον νέο Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (Ν 2717/1999), ΔΦΝ 1999, 1203. – *Σ. Πανταζόπουλος*, Ειδικά διαδικαστικά ζητήματα τριτανακοπής, Δ 1998, 94. – *Δ. Παπακωνσταντίνου*, Η σχέση της αοριστίας των λόγων της εφέσεως με το κύρος του δικογράφου της, ΝοΒ 2002, 483. – *Σ. Πατεράκης*, Προβλήματα ομοδικίας στην κατ' έφεση δίκη, ΝοΒ 1989, 545. – *Λ. Πίψου*, Η επέκταση του δεδικασμένου από τις αποφάσεις του Εφετείου κατά το άρθρ. 537 του ΚΠολΔ, Αρμ 1988, 176. – *Ε. Ποδημάτ*, Η ερμηοδικία και τα τακτικά ένδικα μέσα επί ερήμην αποφάσεων μετά τον Ν 2915/2001, Δ/νη 2002, 15. – *Κ. Πολυζωγόπουλος*, Η προθεσμία ασκήσεως εφέσεως κατ' ερήμην αποφάσεως μετά την απόρριψη της ανακοπής ερμηοδικίας, ΝοΒ 1990, 231. – *Α. Πρέζας*, Η αντισυνταγματικότητα των διατάξεων του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας για το αναλογικό παράβολο έφεσης σε φορολογικές υποθέσεις. Σχολιασμός της 3470/2007 απόφασης της Ολομέλειας του ΣτΕ, ΔΦΝ 2008, 340. – *Ιδίου*, Η τύχη του βεβαιούμενου, μετά την άσκηση προσφυγής, ποσοστού φόρου ή προστίμου, σε περίπτωση ολικής αναστολής της προσβαλλόμενης με έφεση (απορριπτικής της προσφυγής) δικαστικής απόφασης, ΔΦΝ 2008, 253. – *Δ. Ράικος*, Επιτάχυνση της Διοικητικής Δίκης και «διήθηση» στο πεδίο των ενδίκων μέσων, Διδικ 2004, 1134. – *Β. Ρήγας*, Ζητήματα εκ του δικαίου της εφέσεως. Η περαιτέρω, πρόσθετη και αντίθετη, προσβολή της εκκληθείσας πολιτικής αποφάσεως, μετά την άσκηση της εφέσεως και την πάροδο της προθεσμίας αυτής, ΕλλΔνη 1998, 749. – *Σ. Σαμουήλ*, Η έφεση κατά τον ΚΠολΔ, 2009. – *Γ. Σκουλούδης*, Συμπεράσματα από τη νομολογία των ΔΔ για θέματα αναγκαστικής εκτέλεσης, Δ 2004, 18-19. – *Ν. Σοϊλεντάκης*, Περί του χαρακτήρα των αποφάσεων των διοικητικών δικαστηρίων για το κύρος των δημοτικών εκλογών, Δ 1987, 600. – *Ιδίου*, Η ερμηοδικία στη διοικητική δίκη, 1994. – *Ιδίου*, Αυτοψία και πραγματογνωμοσύνη στη Διοικητική Δικονομία, Διδικ 2007, 277. – *Ιδίου*, Η απόδειξη και η απόφαση στη Διοικητική Δικονομία, 2008. – *Ιδίου*, Αίτηση διορθώσεως και ερμηνείας σε Εφαρμογές Διοικητικού Ουσιαστικού και Δικονομικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2009. – *Κ. Σταμάτης*, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, 2006. – *Ι. Συμεωνίδης*, Τα όρια της δικαιοδοσίας των πολιτικών και διοικητικών δικαστηρίων, 1995. – *Ιδίου*, Διάκριση των διοικητικών διαφορών σε ακυρωτικές και ουσίας, Διδικ 1991. – *Ε. Συνταξή*, Από 10.10.1989 χωρίς έφεση όχι μόνο επί αγωγών αλλά και επί προσφυγών Ν 702/1977, ΕΔΚΑ 1989, 786. – *Ιδίως*, Επισημάνσεις διατάξεων στους πρόσφατους νόμους 1867 και 1868/1989, ΕΔΚΑ 1989, 718. – *Κ. Φινοκαλιώτης*, Φορολογικό Δίκαιο, 2005. – *Θ. Φορτσάκης*, Φορολογικό Δίκαιο, 2008. – *Κ. Φώτος*, Κριτική ανάλυση των διατάξεων του Ν 3659/2008, ΔΦΝ 2008, 1833-1834. – *Δ. Χατζηγιάννης*, Πότε επιτρέπεται η άσκηση δεύτερης έφεσης κατά της αυτής αποφάσεως, ΕΕργΔ 1988, 225. – *Ν. Χατζητζανής*, Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρον, 2004. – *Κ. Χρυσόγονος*, Συνταγματικό Δίκαιο, 2003. – *Κ. Χιώλος*, Από 10.10.1989 οι αποφάσεις των τριμ. Διοικ. Πρωτοδικείων επί διαφορών του Ν 702/1977 υπόκεινται εις έφεσιν, ΕΔΚΑ 1991, 420. – *Ιδίου*, Αίτηση αναιρέσεως ασκηθείσα αναρμοδίως εις το Συμβούλιον της Επικρατείας δεν δύναται να παραπεμφθεί εις το αρμόδιον Εφετείο δια να εκδικασθεί ως έφεσις, αλλ' απορρίπτεται ως απαράδεκτος, ΑρχΝ 1995, 236. – *Χ. Χρυσανθάκης*, Η έφεση εναντίον αποφάσεων που εκδόθηκαν μετά από άσκηση προσφυγής σύμφωνα με τον Ν 1406/1983, Δ 1986, 271. – *Ιδίου*, Το «δεδικασμένο» της ακυρωτικής αποφάσεως του Συμβουλίου της Επικρατείας, 1991. – *Β. Καράκωστας*, Τα ένδικα μέσα στη διοικητική δίκη, Νομική Βιβλιοθήκη 2013 Διοικητική Δικονομία, Ερμηνεία κατ' άρθρο (επιμέλεια Χ. Χρυσανθάκης) Νομική Βιβλιοθήκη 2014. – *Διαγράμματα διοικητικού δικονομικού δικαίου*, (επιμέλεια Χ. Χρυσανθάκης) Νομική Βιβλιοθήκη Β' έκδοση 2014.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ*

I. Γενικά	1-5	<i>v. Διατάξεις που προβλέπουν μικρότερη προθεσμία</i>	79
II. Αρμοδιότητα		2. Καταχρηστική προθεσμία.....	80-84
A. Καθ' ύλην.....	6-9	VI. Λόγοι εφέσεως	
B. Κατά τόπον.....	10-11	A. Γενικά.....	85-87
III. Δικόγραφο		B. Σαφείς και ορισμένοι λόγοι.....	88-91
A. Περιεχόμενο.....	12-15	Γ. Έννομο συμφέρον.....	92-93
B. Κατάθεση.....	16-17	Δ. Αυτεπαγγέλτως ερευνώμενοι λόγοι....	94-97
IV. Εφαρμοστέες δικονομικές διατάξεις	18	E. Πρόσθετοι λόγοι εφέσεως.....	98-100
V. Ζητήματα παραδεκτού		VII. Αντικείμενο της δίκης	
A. Προσβαλλόμενη απόφαση		A. Γενικά.....	101
1. Γενικά.....	19	B. Νέα αιτήματα.....	102-104
2. Υποστατή.....	20	Γ. Νέοι πραγματικοί ισχυρισμοί.....	105-107
3. Πρωτόδικη.....	21-27	Δ. Νέα αποδεικτικά στοιχεία.....	108-113
4. Οριστική.....	28-32	VIII. Μεταβιβαστικό αποτέλεσμα	
B. Χρηματική προϋπόθεση του εκκλητού		A. Οι αιτιάσεις του εκκαλούντος ως όριο της εξουσίας του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου.....	114-116
1. Γενικά.....	33	B. Αυτεπάγγελτος έλεγχος του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου	
2. Σύνδεση παραδεκτού με το χρηματικό αντικείμενο της δίκης.....	34-47	1. Κατά νόμον έλεγχος της διοικητικής πράξης.....	117-123
3. Αποσύνδεση παραδεκτού από το χρηματικό αντικείμενο της δίκης.....	48	2. Δικαιοδοσία, αρμοδιότητα, σύνθεση και συγκρότηση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου.....	124-125
Γ. Έλλειψη νομοθετικής διάταξης που θεσπίζει το ανέκκλητο.....	49-51	3. Λοιπές περιπτώσεις αυτεπάγγελτου ελέγχου.....	126
Δ. Παράβολο		IX. Ανασταλακτικό αποτέλεσμα	127-131
1. Δικονομική μεταχείριση.....	52-55	X. Επικοινωντικό αποτέλεσμα	132-139
2. Χρηματική αξία.....	56	XI. Απόφαση	
3. Παρατηρήσεις.....	57	A. Η αρχή non reformatio in pejus..	140-141
E. Καταβολή του 20% του οφειλόμενου φόρου.....	58	B. Ευδοκίμηση της έφεσης.....	142-146
ΣΤ. Ενεργητική νομιμοποίηση		Γ. Παραπομπή της υπόθεσης.....	147
1. Διάδικοι.....	59-63	Δ. Εφαρμοστέες ουσιαστικές διατάξεις.....	148-151
2. Έννομο συμφέρον.....	64-67	E. Αντικατάσταση αιτιολογίας της πρωτόδικης απόφασης.....	152-153
3. Σχέση έφεσης και ανακοπής ερημοδικίας.....	68-70	ΣΤ. Δεδικασμένο	
Ζ. Παθητική νομιμοποίηση.....	71	1. Γενικά.....	154-156
Η. Προθεσμία.....	72		
1. Γνήσια προθεσμία			
i. Έναρξη.....	73		
ii. Αναστολή.....	74-76		
iii. Παρέκταση.....	77		
iv. Προθεσμία σε περίπτωση θανάτου ή λύσης.....	78		

* Οι παραπομπές γίνονται στους πλαγιάρθιμους.

2. Εσωδικαστική λειτουργία του δεδicaσμένου	157-158
3. Εξωδικαστική λειτουργία του δεδicaσμένου (υποχρέωση συμμόρφωσης)	159-161

XII. Η αρχή non bis in idem	162-165
--	---------

XIII. Αρμοδιότητα του Διοικητικού Εφετείου μετά από αναίρεση	166-170
---	---------

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ*

Αναίρεση	
– αρμοδιότητα διοικητικού Εφετείου	166-170
Ανασταλτικό αποτέλεσμα	127-131
Αντικείμενο δίκης	101-113
Απόδειξη	108-113
Απόφαση	140-153
– αιτιολογία	152-153
– αρχή non reformatio in pejus	140-141
– δεδicaσμένο	154-161
– προσβαλλόμενη	19-32
– πρωτόδικη	152-153
Αρμοδιότητα	
– διοικητικού Εφετείου μετά από αναίρεση	166-170
– καθ' ύλην	6-9
– κατά τόπον	10-11
– μεταβιβαστικό αποτέλεσμα	124-125
Αρχή ne bis in idem	162-165
Αρχή non reformatio in pejus	140-141
Δεδicaσμένο	154-156
– εξωδικαστική λειτουργία	159-161
– εσωδικαστική λειτουργία	157-158
– υποχρέωση συμμόρφωσης	159-161
Δικαιοδοσία	124-125
Δικόγραφο εφέσεως	
– κατάθεση	16-17
– περιεχόμενο	12-15
Διοικητικό Εφετείο	
– αρμοδιότητα	6-11, 166-170
Έννομο συμφέρον	92-93
Επικοινωνιακό αποτέλεσμα	132-139
Έφεση	1-5
– αιτιολογία αποφάσεως	152-153
– ανασταλτικό αποτέλεσμα	127-131
– ανέκκλητο	49-51
– αντικείμενο δίκης	101-113

– απόδειξη	108-113
– απόφαση	140-161
– αρμοδιότητα	6-11, 124-125, 166-170
– δικαιοδοσία	124-125
– δικόγραφο	12-17
– εκκλητό	33
– ενεργητική νομιμοποίηση	59-70
– έννομο συμφέρον	92-93
– επικοινωνιακό αποτέλεσμα	132-139
– ευδοκίμηση	142-146
– εφαρμοστέες διατάξεις	18, 148-151
– κατάθεση	16-17
– λόγοι εφέσεως	85-100
– μεταβιβαστικό αποτέλεσμα	114-126
– νέα αιτήματα	102-104
– νέες αποδείξεις	108-113
– νέοι πραγματικοί ισχυρισμοί	105-107
– παθητική νομιμοποίηση	71
– παράβολο	52-57
– παραδεκτό	19-84
– παραπομπή υποθέσεως	147
– προθεσμία	73-84
– προσβαλλόμενη απόφαση	19-32
– πρωτόδικη	152-153

Καταβολή ποσοστού φόρου 58

Κατάθεση εφέσεως 16-17

Λόγοι εφέσεως 85-87

– αυτεπαγγέλτως ερευνώμενοι	94-97
– έννομο συμφέρον	92-93
– ορισμένοι	88-91
– πρόσθετοι	98-100
– σαφείς	88-91

Μεταβιβαστικό αποτέλεσμα

– αιτιάσεις εκκαλούντος	114-116
– αυτεπάγγελτος έλεγχος	117-126

Ne bis in idem 162-165

Παραδεκτό εφέσεως

– έλλειψη διατάξεως για το ανέκκλητο	49-51
--------------------------------------	-------

* Οι παραπομπές γίνονται στους πλαγιάρθιθμους.

- ενεργητική νομιμοποίηση 59-70
- καταβολή ποσοστού οφειλόμενου φόρου 58
- παθητική νομιμοποίηση 71
- παράβολο 52-57
- προθεσμία 73-84
- προσβαλλόμενη απόφαση 19-32
- χρηματική προϋπόθεση εκκλιπού 33-48

Παράβολο εφέσεως

- δικονομική μεταχείριση 52-55
- παρατηρήσεις 57
- χρηματική αξία 56

Περιεχόμενο δικογράφου εφέσεως 12-15**Προθεσμία εφέσεως**

- αναστολή 74-76
- έναρξη 73

- θάνατος 78
- καταχρηστική 80-84
- λύση 78
- μικρότερη 79
- παρέκταση 77

Προσβαλλόμενη απόφαση 19

- οριστική 28-32
- πρωτόδικη 21-27
- υποστατή 20

Συγκρότηση δικαστηρίου 124-125**Σύνθεση δικαστηρίου 124-125****Υποχρέωση συμμόρφωσης 159-161****Φόρος οφειλόμενος**

- καταβολή ποσοστού 58

Ι. Γενικά

Έφεση, όπως προβλέπεται στον ΚΔΔ αλλά και στον ΚΠολΔ, είναι το τακτικό ένδικο μέσο¹, με το οποίο ο διάδικος που πητήθηκε εν όλω ή εν μέρει προσβάλλει την πρωτόδικη απόφαση ενώπιον ιεραρχικώς ανώτερου δικαστηρίου ζητώντας την επανεξέταση της υπόθεσης από το δευτεροβάθμιο αυτό δικαστήριο με σκοπό την εξαφάνιση της πρωτόδικης απόφασης ή τη μεταρρύθμισή της². Η προσβολή της πρωτόδικης απόφασης με την έφεση δεν συνεπάγεται την εξ υπαρχής έρευνα του συνόλου της υπόθεσης, αλλά έρευνα που περιορίζεται από τις αιτιάσεις κατά της πρωτόδικης απόφασης (μεταβιβαστικό αποτέλεσμα).

Για τη θέσπιση των διατάξεων του ΚΔΔ που αφορούν στην έφεση λήφθηκαν υπόψη οι σχετικές διατάξεις που αφορούν στο εν λόγω ένδικο μέσο που κατοχυρώνονταν στα παλαιότερα νομοθετήματα ΠΔ 341/1978, ΚΦΔ (άρθρα 165-175 του Ν 4125/1960), ΚΠολΔ, ΠΔ 458/1985, Ν 1406/1983. Οι ισχύουσες διατάξεις που αφορούν στην έφεση περιλαμβάνονται στο Γ' βιβλίο του ΚΔΔ στα άρθρα 92-100.

1. Τα ένδικα μέσα αποτελούν τμήμα μίας ενιαίας δίκης και εξυπηρετούν το σκοπό της ενισχύσεως της ποιότητας της αποφάσεως ή των εγγυήσεων της ορθότητας αυτής μέσω της νέας, πραγματικής και νομικής, εξετάσεως της υποθέσεως, στην δευτεροβάθμια δίκη και μέσω της επανακρίσεως, από νομικής μόνο πλευράς, στην κατ' αναίρεση δίκη, από ένα ανώτερο, και κατά τεκμήριο καλύτερο, δικαστήριο, βλ. Δ. Ράικος, Επιτάχυνση της διοικητικής δίκης και «δήθηση» στο πεδίο των ενδίκων μέσων, ΔιΔικ 2004, 1138.
2. Βλ. ενδεικτικά Πρ. Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, 2004, σελ. 861, Ν. Χατζητζανής, Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρον, 2004, άρθρο 92, σελ. 675, Κ. Φινοκαλιώτης, Φορολογικό Δίκαιο, 2005, σελ. 465-6, Κ. Κεραμεύς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας, Ερμηνεία ΚΠολΔ, 2000, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στα άρθρα 511-537, σελ. 899, Σ. Σαμουήλ, Η έφεση κατά τον ΚΠολΔ, 2009, σελ. 17.

- 3 Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 4 του ΚΔΔ, η δικαιοδοσία των δικαστηρίων, αν από τον Κώδικα δεν ορίζεται διαφορετικά, ασκείται σε δύο βαθμούς, ενώ, σύμφωνα με τη δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου, δεν επιτρέπεται η εισαγωγή υπόθεσης απευθείας στο δεύτερο βαθμό³. Με το άρθρο αυτό κατοχυρώνεται νομοθετικά η διάρθρωση της δικαιοδοσίας των διοικητικών δικαστηρίων σε δύο βαθμούς, μολοντί, όπως υποστηρίζεται, συνταγματικώς κατοχυρώνεται μόνον ο πρώτος βαθμός δικαιοδοσίας⁴. Έτσι, κρίθηκε ότι από το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, με το οποίο κατοχυρώνεται το δικαίωμα προς παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια, δεν προκύπτει υποχρέωση του νομοθέτη προς θέσπιση δύο βαθμών δικαιοδοσίας και ενδίκου μέσου έφεσης καθ' όλων των αποφάσεων των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων, το ένδικο δε αυτό μέσο μπορεί, καταρχήν, να προβλέπεται ή όχι και να καταργείται ή να περιορίζεται από το νομοθέτη [ΣτΕ 3747/1998]. Ενόψει των ανωτέρω, δεν είναι αντισυνταγματικές οι διατάξεις που αποκλείουν την άσκηση έφεσης, όπως για παράδειγμα οι διατάξεις των άρθρων 19 παρ. 4 και 92 παρ. 2 του ΚΔΔ⁵.
- 4 Για τη δευτεροβάθμια δίκη που ανοίγεται με το ένδικο μέσο της έφεσης στα πλαίσιο των διοικητικών διαφορών ουσίας έχουν εφαρμογή οι ειδικές διατάξεις των άρθρων 92 έως 100 ΚΔΔ. Για όσα θέματα δεν προβλέπεται σχετικώς στις διατάξεις αυτές έχουν εφαρμογή οι γενικές διατάξεις των άρθρων 81 έως 88 ΚΔΔ που περιλαμβάνονται στο πρώτο κεφάλαιο του όγδοου τμήματος του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας και ισχύουν για όλα τα ένδικα μέσα που ασκούνται δυνάμει του κώδικα αυτού ενώπιον των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων. Τέλος, συμπληρωματικώς εφαρμόζονται ειδικότερες διατάξεις που προβλέπονται σε άλλους διοικητικούς νόμους και αφορούν σε θέματα που δεν ρυθμίζονται από τον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας. Συμπληρωματικό δίκαιο μπορούν να αποτελέσουν και οι διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας σε περιπτώσεις κενού νομοθετικής ρύθμισης του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας⁶.
- 5 Η αρμοδιότητα του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου ρυθμίζεται στο άρθρο 6 παρ. 6 (καθ' ύλην) και 7 παρ. 5 (κατά τόπο) του ΚΔΔ.

---

3. Πρβλ. και άρθρο 12 του ΚΠολΔ, σύμφωνα με την πρώτη παράγραφο του οποίου δύο μόνο βαθμοί δικαιοδοσίας των πολιτικών δικαστηρίων υπάρχουν, των οποίων την τήρηση το δικαστήριο εξετάζει και αυτεπαγγέλτως, ενώ, σύμφωνα με τη δεύτερη παράγραφο αυτού, αυτοτελής αίτηση δεν επιτρέπεται να υποβληθεί απευθείας στο δεύτερο βαθμό, εκτός αν ο νόμος ορίζει διαφορετικά.

4. Βλ. Πρ. Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, 2004, σελ. 861, Κ. Φινοκαλιώτης, Φορολογικό Δίκαιο, 2005, σελ. 465-6, Δ. Ράικος, Επιτάχυνση της διοικητικής δίκης και «δίηθηση» στο πεδίο των ενδίκων μέσων, Διδικ 2004, 1159.

5. Για άλλες διατάξεις νόμων που αποκλείουν την έφεση βλ. Ν. Χατζητζανής, Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρον, 2004, Άρθρο 4, σελ. 112.

6. Βλ. Π. Λαζαράτος, Η έφεση επί προσφυγής - Ζητήματα ερμηνείας των παραπεμπτικών διατάξεων, Δ 1998, 1139.

II. Αρμοδιότητα

A. Καθ' ύλην

Η δευτεροβάθμια εκδίκαση των διοικητικών διαφορών ουσίας ανήκει, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 6 του ΚΔΔ, κατ' αρχήν στο τριμελές διοικητικό εφετείο. Το αρχικό δεύτερο εδάφιο της παρ. 6, το οποίο όριζε ότι, κατ' εξαίρεση, η δευτεροβάθμια εκδίκαση της διαφοράς ανήκει στο τριμελές πρωτοδικείο, όταν η πρωτόδικη απόφαση εκδίδεται από το μονομελές διοικητικό πρωτοδικείο, καταργήθηκε με το άρθρο 1 παρ. 2 του Ν 3659/2008. Η κατάργηση του δεύτερου εδαφίου της παρ. 6 δεν συμπεριέλαβε και τις εκκρεμείς κατά την έναρξη ισχύος του Ν 3659/2008 υποθέσεις, οι οποίες συνέχισαν να υπάγονται στην αρμοδιότητα του τριμελούς διοικητικού πρωτοδικείου. Στη συνέχεια, με τη διάταξη του άρθρου 13 παρ. 3 του Ν 3900/2010 προστέθηκε νέο δεύτερο εδάφιο με το οποίο ορίστηκε ότι κατ' εξαίρεση, από 17.10.2010 και εφεξής, στις περιπτώσεις που η πρωτόδικη απόφαση εκδίδεται, από το μονομελές διοικητικό πρωτοδικείο, η εκδίκαση της διαφοράς σε δεύτερο βαθμό ανήκει στο μονομελές διοικητικό εφετείο.

Σύμφωνα με τη γενική δικονομική αρχή περί αμετάβλητου της αρμοδιότητας, που κατοχυρώνεται νομοθετικά στο άρθρο 8 του ΚΔΔ, η αρμοδιότητα του διοικητικού εφετείου που είναι αρμόδιο κατά τον χρόνο άσκησης του ενδίκου μέσου διατηρείται και μετά την τυχόν νομοθετική μεταβολή της αρμοδιότητάς του.

Η συγκρότηση και η αναπλήρωση των δικαστών των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων ορίζεται από τον Ν 1756/1988. Έτσι, κατά τις διατάξεις του νόμου αυτού, το μεν Τριμελές Διοικητικό εφετείο συγκροτείται από έναν Πρόεδρο Εφετών και δύο Εφέτες, το δε Μονομελές Διοικητικό Εφετείο από έναν Πρόεδρο Εφετών ή έναν Εφέτη [βλ. άρθρο 85 παρ. 2 του Ν 4055/2012].

Το ζήτημα της καθ' ύλην αρμοδιότητας ερευνάται, σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 1 του ΚΔΔ, αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο⁷.

B. Κατά τόπον

Σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ. 4 του ΚΔΔ, κατά τόπο αρμόδιο είναι το δικαστήριο, στην περιφέρεια του οποίου υπάγεται εκείνο που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση. Οι έδρες και οι περιφέρειες των διοικητικών εφετείων καθορίζονται από το μόνο άρθρο του ΠΔ 404/1978 «Περί καθορισμού της έδρας και της περιφέρειας των Διοικητικών Δικαστηρίων του Κράτους». Οι διατάξεις των άρθρων 8 και 9 του ΚΔΔ περί διατήρησης της αρμοδιότητας, παρά τη μεταβολή της δυνάμει νομοθετικής πρωτοβουλίας, και της απαγόρευσης της παρέκτασης της αρμοδιότητας, παρά την

7. Βλ. Γ. Κουκούτσης, Συμβούλιο της Επικρατείας, Ερμηνεία του ΠΔ 18/1989, 2010, Άρθρο 56, πλ.γιαριθ. 17-18.3.

αντίθετη, ρητή ή σιωπηρή, συμφωνία των διαδίκων, εφαρμόζονται και στην κατά τόπο αρμοδιότητα.

- 11 Η κατά τόπον αρμοδιότητα ερευνάται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο, σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 1 του ΚΔΔ. Ωστόσο, η αναρμοδιότητα του διοικητικού εφετείου δεν αποτελεί λόγο αναιρέσεως, διότι δεν υπάγεται στην περίπτωση της υπέρβασης καθηκόντων ή της καθ' ύλην αναρμοδιότητας του διοικητικού δικαστηρίου που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση (άρθρο 56 παρ. 1 περ. α' του ΠΔ 18/1989) [ΣτΕ 2129/2007].

III. Δικόγραφο

A. Περιεχόμενο

- 12 Από τη συνδυασμένη ερμηνεία των διατάξεων των άρθρων 45, 46 και 87 συνάγεται ότι το δικόγραφο της έφεσης πρέπει να περιέχει επί ποινή ακυρότητας⁸ του δικογράφου: α) το δικαστήριο, στο οποίο απευθύνεται, β) τον τόπο και τον χρόνο της σύνταξής του, γα) αν υποβάλλεται από φυσικό πρόσωπο, το όνομα, το επώνυμο, πατρώνυμο και την ακριβή διεύθυνση της κατοικίας και του χώρου εργασίας του ίδιου, του νόμιμου αντιπροσώπου του και, αν υπάρχουν, του δικαστικού πληρεξουσίου και του αντικλήτου του, γβ) αν υποβάλλεται από νομικό πρόσωπο, ένωση προσώπων ή ομάδα περιουσίας, την επωνυμία και την έδρα τους, καθώς και το όνομα, επώνυμο, πατρώνυμο και την ακριβή διεύθυνση της κατοικίας και του χώρου εργασίας του εκπροσώπου τους και, αν υπάρχουν, του δικαστικού πληρεξουσίου και του αντικλήτου τους, ενώ, αν υποβάλλεται από το Δημόσιο, τον τίτλο της δημόσιας υπηρεσίας και το όργανο που το εκπροσωπεί, δ) μνεία της προσβαλλόμενης απόφασης, ε) τους ειδικούς λόγους και στ) σαφώς καθορισμένο αίτημα. Η εσφαλμένη αναγραφή των ανωτέρω στοιχείων καθώς και η παράλειψή τους δεν επάγεται ακυρότητα του δικογράφου εάν, όπως προβλέπει το άρθρο 46 του ΚΔΔ, τα στοιχεία αυτά προκύπτουν από την εκτίμηση του συνολικού περιεχομένου του δικογράφου.
- 13 Το δικόγραφο της έφεσης πρέπει, πλην των περιπτώσεων που προβλέπονται στο άρθρο 27 παρ. 2 και 3 ΚΔΔ, δηλ. κατά την εκδίκαση των διαφορών που αναφέρονται κατ' εφαρμογή των νομοθεσιών στις οποίες αναφέρεται η παρ. 1 του άρθρου 7 του Ν 702/1977 και κατά τη διαδικασία λήψης ασφαλιστικών μέτρων σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 200 έως και 215, να υπογράφονται από δικηγόρο. Οι διατάξεις των άρθρων 45 και 46 ΚΔΔ που επιβάλλουν υποχρεωτική επί ποινή απαραδέκτου υπογραφή του εισαγωγικού δικογράφου από δικηγόρο καθώς και η αντίστοιχη υποχρεωτική δια δικηγόρου παράσταση του διαδίκου κατά τη συζήτηση δεν αντίκειται ούτε στις διατάξεις του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος ούτε στις διατάξεις του άρθρου 6 της Σύμβασης της Ρώμης που κυρώθηκε με το ΝΔ 53/1974, δεδομένου ότι άλλωστε με τις διατάξεις αυτές δεν περιορίζεται και μάλιστα ουσιαστικά

8. Βλ. *N. Χατζητζανής*, Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρον 2004, Άρθρο 87, σελ. 659.

η ευχέρεια προσφυγής στο δικαστήριο, καθόσον μάλιστα με τις διατάξεις περί ευεργετήματος πένιας εξασφαλίζεται ακόμα και στους πένντες διαδίκους η αναγκαία συνδρομή δικηγόρου [βλ. ΣτΕ 1032/2009 (ΔΦΝ 63, 1806)]. Επιπλέον, αν το δικόγραφο υπογράφεται από δικηγόρο, αναγράφεται η ηλεκτρονική του διεύθυνση, στο δε δικόγραφο περιέχεται και συνοπτική έκθεση των τιθέμενων νομικών ζητημάτων, η οποία δεν υπερβαίνει τις 200 λέξεις, ενώ το περιεχόμενο της έκθεσης μπορεί να καθορίζεται με απόφαση του Γενικού Επιτρόπου της Επικράτειας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, η οποία αναρτάται σε πίνακες ανακοινώσεων ή στην ιστοσελίδα των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων.

Σύμφωνα με το άρθρο 126Α του ΚΔΔ, όπως αυτό προστέθηκε με το άρθρο 13 του Ν 3659/2008 και στη συνέχεια αντικαταστάθηκε με το άρθρο 51 του Ν 4055/2012, το δικαστήριο με απόφασή του που λαμβάνεται σε συμβούλιο, ή σε υποθέσεις αρμοδιότητας μονομελούς δικαστηρίου ο οριζόμενος δικαστής, μπορεί να απορρίπτει το ένδικο μέσο της έφεσης, που είναι προδήλως απαράδεκτο ή αβάσιμο και να παραπέμπει, όταν συντρέχει περίπτωση κατά το άρθρο 12 παρ. 2, στο αρμόδιο δικαστήριο υποθέσεις που έχουν εισαχθεί σε αυτό αναρμοδίως. Με την ίδια απόφαση απορρίπτεται ή παραπέμπεται κατά περίπτωση και η τυχόν εκκρεμής αίτηση παροχής προσωρινής δικαστικής προστασίας. Ο πρόεδρος του συμβουλίου διοίκησης ή ο δικαστής που διευθύνει το δικαστήριο ή ο οριζόμενος από αυτούς δικαστής, με πράξη του στο εισαγωγικό της δίκης δικόγραφο, η οποία δεν κοινοποιείται στους διαδίκους, ορίζει το τμήμα ή το δικαστή για την κατά τις προηγούμενες παραγράφους εκδίκαση της υπόθεσης. Για τις υποθέσεις για τις οποίες έχει προσδιορισθεί δικάσιμος, η ως άνω αρμοδιότητα ανήκει στον πρόεδρο του οικείου τμήματος ο οποίος, με την ίδια πράξη, διατάζει και τη διαγραφή τους από το πινάκιο. Το ίδιο δικαστήριο μπορεί επίσης να δέχεται, εν όλω ή εν μέρει, το ένδικο μέσο της έφεσης, που είναι προδήλως βάσιμο. Στην περίπτωση αυτή ο εισηγητής ζητεί εγγράφως ή προφορικά ή με οποιοδήποτε πρόσφορο μέσο από τον υπογράφοντα δικηγόρο στη δηλωθείσα από αυτόν διεύθυνση ή στα λοιπά δηλωθέντα από αυτόν στοιχεία επικοινωνίας, την προσκόμιση στοιχείων νομιμοποίησης, καθώς και το προβλεπόμενο αποδεικτικό καταβολής παραβόλου. Αν αυτά δεν προσκομισθούν σε προθεσμία 30 ημερών από την αποστολή του εγγράφου ή την ειδοποίηση, η έφεση απορρίπτεται ως απαράδεκτη για τον λόγο αυτόν. Οι ως άνω αποφάσεις λαμβάνονται μόνον ομοφώνως και μετά την αποστολή του φακέλου από τη διοίκηση, αλλιώς η υπόθεση εισάγεται για συζήτηση με την τακτική διαδικασία. Οι διατάξεις για την παρέμβαση και την τριτακοπή εφαρμόζονται και εν προκειμένω. Οι αποφάσεις είναι συνοπτικά διατυπωμένες και περιέχουν, κυρίως, την απάντηση επί των προβαλλόμενων ισχυρισμών. Η απορριπτική απόφαση κοινοποιείται στον διάδικο που άσκησε το ένδικο μέσο της έφεσης, ο τελευταίος όμως μπορεί, με αίτησή του, που κατατίθεται εντός προθεσμίας 60 ημερών από την κοινοποίηση, και πάντως όχι μετά την πάροδο 18 μηνών από την έκδοση της απόφασης, να ζητήσει τη συζήτηση της υπόθεσης στο ακροατήριο, καταβάλλοντας τριπλάσιο του οριζόμενου παραβόλου. Στην περίπτωση αυτή, η απόφα-

ση που ελήφθη σε συμβούλιο παύει να ισχύει και η υπόθεση εισάγεται για συζήτηση με την τακτική διαδικασία. Σε περίπτωση αποδοχής της έφεσης, τα ανωτέρω ισχύουν και για εκείνον κατά του οποίου στρεφόταν η έφεση, καθώς και για τον παρεμβαίνοντα ή τον έχοντα δικαίωμα παρέμβασης. Η Αρχή καταβάλλει το τριπλάσιο του προβλεπόμενου για τον ιδιώτη παραβόλου. Στην περίπτωση αυτή, στην απόφαση σημειώνεται ότι η παραδοχή καθίσταται οριστική μετά την τήρηση της διαδικασίας της επόμενης παραγράφου. Στη συνέχεια, ο Πρόεδρος του οικείου Τμήματος ή ο δικαστής του μονομελούς διοικητικού εφετείου με πράξη του διαπιστώνει την άπρακτη πάροδο των πιο πάνω προθεσμιών, από την ημερομηνία δε σύνταξης της πράξης αυτής παράγεται το αποτέλεσμα της απόφασης. Αν διαπιστωθεί πλημμέλεια στην κοινοποίηση, διατάσσεται η ενέργεια νέας. Στις υποθέσεις που εκδικάζονται σε συμβούλιο, δικαστική δαπάνη επιδικάζεται για τη σύνταξη του δικογράφου. Αν, μετά από αίτημα του διαδίκου, η υπόθεση εισαχθεί στην τακτική διαδικασία και το διατακτικό της απόφασης είναι, κατά τα ουσιαστικά σημεία του, το ίδιο με αυτό της απόφασης σε συμβούλιο, ο διάδικος που προκάλεσε τη νέα συζήτηση καταδικάζεται να καταβάλει στο νικήσαντα διάδικο ποσό ίσο με το πενταπλάσιο της εκάστοτε οριζόμενης δικαστικής δαπάνης.

- 15 Ως προς την αποτελεσματικότητα του νεοεισαχθέντος αυτού μέτρου κατά την εκδίκαση των διοικητικών διαφορών ουσίας (τα διοικητικά δικαστήρια, όταν δικάζουν ακυρωτικές διαφορές, καθώς επίσης και το Συμβούλιο της Επικρατείας από το 1999 ήδη εφαρμόζουν το μέτρο αυτό δυνάμει του άρθρου 34Α του ΠΔ 18/1989) έχουν διατυπωθεί κριτικές επιφυλάξεις στη βάση ερωτημάτων, όπως για παράδειγμα: α) πότε και πως είναι δυνατόν να εντοπισθεί το «προφανώς» αβάσιμο ή απαράδεκτο ένδικο βοήθημα ή μέσο, β) ποιος θα είναι ο χρόνος, εντός του οποίου πρέπει να εντοπισθεί η προϋπόθεση της παραπομπής σε συμβούλιο ώστε το εν λόγω μέτρο να έχει και πρακτική χρησιμότητα (π.χ. χρόνος δύο ή τριών ετών για τον εντοπισμό του προφανώς απαράδεκτου ή αβασίμου καθιστά το μέτρο του άρθρου 126Α απρόσφορο). Ωστόσο, ο πρόεδρος του δικαστηρίου ή ο δικαστής που διευθύνει το δικαστήριο είναι αδύνατο να διαβάσει χιλιάδες δικόγραφα για να εντοπίσει τα προφανώς αβάσιμα. Μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα εντοπισμού του προφανώς αβασίμου από τον πρόεδρο του τμήματος, στον οποίο έχει χρεωθεί η υπόθεση, καθώς επίσης και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες συζητείται αίτηση αναστολής, οπότε εκ των πραγμάτων εξετάζονται και οι λόγοι του κυρίου δικογράφου με μεγαλύτερη επιμέλεια⁹.

Β. Κατάθεση

- 16 Το ένδικο μέσο της έφεσης ασκείται με δικόγραφο, το οποίο, μαζί με τρία αντίγραφα, κατατίθεται στη γραμματεία της κύριας έδρας του δικαστηρίου που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση, η οποία το καταχωρίζει στο τηρούμενο βιβλίο, σχηματίζει φάκελο τον οποίο διαβιβάζει στο Εφετείο, προς το οποίο απευθύνεται η έφεση,

9. Βλ. Κ. Φώτος, Κριτική ανάλυση των διατάξεων του Ν 3659/2008, ΔΦΝ 2008, 1833-1834.

και χορηγεί κυρωμένο αντίγραφο του δικογράφου της έφεσης με την πάνω σε αυτό πράξη κατάθεσης, εάν ο ενδιαφερόμενος το ζητήσει¹⁰. Για την κατάθεση συντάσσεται πράξη στο κατατιθέμενο δικόγραφο, η οποία διαλαμβάνει τη χρονολογία της κατάθεσης, το ονοματεπώνυμο του υπαλλήλου που το παρέλαβε και εκείνου που το κατέθεσε καθώς και τον αριθμό καταχώρισής του στο οικείο βιβλίο ή στο ειδικό πρωτόκολλο κατάθεσης, κατά περίπτωση, υπογράφεται δε από τον υπάλληλο που το παραλαμβάνει, καθώς και από εκείνον που το καταθέτει¹¹. Αν υπάρχει διαφορά, ως προς τη χρονολογία κατάθεσης της έφεσης, ανάμεσα στην πράξη κατάθεσης και στο βιβλίο ή το πρωτόκολλο, επικρατεί η χρονολογία του βιβλίου ή του πρωτοκόλλου¹².

Με την κατάθεση του δικογράφου της έφεσης στη γραμματεία του διοικητικού πρωτοδικείου αρχίζει η εκκρεμοδικία στο δεύτερο βαθμό¹³, ενώ η κάρταρη της δίκης συντελείται με την πράξη του προέδρου του δικαστηρίου, που ορίζει συγκεκριμένη δικάσιμο για την εκδίκαση της υπόθεσης, σύμφωνα με το άρθρο 127 του ΚΔΔ. Η εκκρεμοδικία λήγει με την έκδοση τελεσίδικης απόφασης.

IV. Εφαρμοστές δικονομικές διατάξεις

Το άρθρο 83 παρ. 2 του ΚΔΔ ορίζει ότι το παραδεκτό των ενδίκων μέσων κρίνεται σύμφωνα με τον νόμο, ο οποίος ίσχυε κατά το χρόνο δημοσίευσης της προσαλλόμενης απόφασης¹⁴. Από τη διάταξη αυτή συνάγεται ότι οι εφαρμοστές δικονομικές διατάξεις καθορίζονται από το χρονικό σημείο έκδοσης της πρωτόδικης απόφασης¹⁵. Νεότερη της πρωτόδικης απόφασης διάταξη δεν μπορεί να επηρεάσει το παραδεκτό της άσκησης έφεσης. Τούτο δε συνάγεται από την ως άνω διάταξη σε συνδυασμό με τη διάταξη του άρθρου 279, το οποίο ορίζει ότι, για αποφάσεις που δημοσιεύονται μετά την έναρξη ισχύος του ΚΔΔ, η άσκηση των ενδίκων μέσων διέπεται από τις διατάξεις του Κώδικα. Οι περιπτώσεις των εκκρεμών δικών ρυθμίζονται ειδικώς στο άρθρο 278 ΚΔΔ. Κατά το εν λόγω άρθρο, οι μη συντελεσμένες κα-

10. Άρθρο 126 παρ. 2, 4, 6 του ΚΔΔ.

11. Άρθρο 126 παρ. 3 του ΚΔΔ.

12. Άρθρο 126 παρ. 5 του ΚΔΔ.

13. Βλ. Ν. Χατζητζανής, Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας, ό.π., Άρθρα 75-76, σελ. 588.

14. Το άρθρο 24 παρ. 1 του ΕισΝΚΠολΔ ορίζει ότι «1. Το παραδεκτό των ενδίκων μέσων, το επιτρεπτό των προβαλλόμενων λόγων και ο χρόνος της άσκησης κρίνονται σύμφωνα με το νόμο που ισχύει κατά το χρόνο που δημοσιεύεται η απόφαση. Στα ένδικα μέσα που είχαν ασκηθεί κατά την εισαγωγή του ΚΠολΔ εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 12».

15. Με πρόσφατη απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών κρίθηκε ότι εφόσον η εκκαλούμενη απόφαση δημοσιεύθηκε πριν από την έναρξη ισχύος του Ν 3659/2008, εφαρμοστέα, ως προς το καταβλητέο παράβολο είναι η προϊσχύουσα διάταξη της περ. Β' της παρ. 2 του άρθρου 277 του ΚΔΔ, το οποίο προέβλεπε την καταβολή παραβόλου ύψους 9 ευρώ [ΔΕφΑθ 26/2009].

τά τη θέση σε ισχύ του Κώδικα διαδικαστικές πράξεις επιχειρούνται σύμφωνα με τις διατάξεις του¹⁶.

V. Ζητήματα παραδεκτού

A. Προσβαλλόμενη απόφαση

1. Γενικά

- 19 Για την παραδεκτή άσκηση έφεσης κατά δικαστικής απόφασης πρέπει, σύμφωνα με τον ΚΔΔ, α) να είναι υποστατή (άρθρο 192), β) να έχει εκδοθεί σε πρώτο βαθμό (άρθρο 92 παρ. 1), γ) να είναι οριστική (άρθρο 83 παρ. 1), δ) να μην είναι ανέκκλητη, βάσει διάταξης του Κώδικα ή άλλου νόμου. Τα ως άνω στοιχεία, τα οποία αποτελούν στοιχεία του παραδεκτού της έφεσης, ερευνώνται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο.

2. Υποστατή

- 20 Το διοικητικό εφετείο, είτε αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν σχετικής ένστασης, απορρίπτει, ως अपαράδεκτη, την έφεση, όταν ασκείται κατ' ανυπόστατης απόφασης¹⁷. Αυτό συνάγεται από την παράγραφο 2 του άρθρου 192 του ΚΔΔ, η οποία ορίζει ότι το ανυπόστατο της απόφασης ερευνάται από το δικαστήριο αυτεπαγγέλτως, αλλά και κατ' ένσταση σε κάθε στάση της δίκης. Αν η απόφαση δεν έχει προσβληθεί με ένδικο μέσο, η αναγνώριση του ανυποστάτου μπορεί να επιδιωχθεί με αυτοτελή αίτηση προς το δικαστήριο, κατά την εκδίκαση της οποίας εφαρμόζονται αναλόγως όσα ισχύουν για την αναγνωριστική αγωγή. Σύμφωνα δε με την παράγραφο 1 του άρθρου 192¹⁸, ανυπόστατη είναι η δικαστική απόφαση αν: α) πρόσωπο το οποίο μετείχε στο δικαστήριο που την εξέδωσε, δεν είχε τη δικαστική ιδιότητα, ή β) το δικαστήριο που την εξέδωσε δεν είχε την προς τούτο δικαιοδοσία, γ) αυτή δεν δημοσιεύθηκε, ή εκδόθηκε κατά (και όχι υπέρ) ανύπαρκτου φυσικού ή νομικού προσώπου ή ε) εκδόθηκε κατά (και όχι υπέρ) προσώπου που είχε το προνόμιο της ετεροδικίας. Η έλλειψη της υπογραφής του Γραμματέα της σύνθεσης δεν καθιστά την απόφαση ανυπόστατη, ενώ άλλωστε, ο προβάλλων τη σχετική πλημμέλεια πρέπει να επικαλείται και τη δικονομική βλάβη που υφίσταται από την έλλειψη αυτή [πρβλ. ΣτΕ 3173/2007, 1774/2012]. Τέλος, η χορήγηση κυρωμένου αντιγράφου από το πρωτότυπο της απόφασης δεν καλύπτει υποχρεωτικά και την αυτούσια απεικόνιση των υπογραφών που υπάρχουν στο πρωτότυπο, αλλά το αντίγραφο μπορεί να περιορίζεται στη μνεία των ονομάτων των προσώπων εκείνων που, κατά το νόμο, υπογράφουν την απόφαση [ΣτΕ 894/2013]. Έτσι, εάν, όταν ξεκίνησε η εκκρεμοδικία, το πρόσωπο ήταν ανύπαρκτο, η απόφαση που θα εκδοθεί είναι σε κάθε περίπτωση ανυπόστα-

---

16. Το άρθρο 12 του ΕισΝΚΠολΔ ορίζει ότι «Στις δίκες που κατά την εισαγωγή του ΚΠολΔ είναι εκκρεμείς στον πρώτο βαθμό, οι διαδικαστικές πράξεις ρυθμίζονται από τις διατάξεις του, όσες όμως είχαν ενεργηθεί πριν από την εισαγωγή του ρυθμίζονται από το προγενέστερο δίκαιο».

17. Βλ. Ν. Χατζητζανής, Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας, ό.π., άρθρο 92, σελ. 676.

18. Πρβλ. άρθρο 313 ΚΠολΔ.

τη. Εάν η ανυπαρξία επήλθε μετά την έναρξη της εκκρεμοδικίας και παρόλα αυτά δεν επήλθε διακοπή της δίκης αλλά έκδοση απόφασης επί της υπόθεσης, η δικαστική απόφαση είναι ανυπόστατη¹⁹. Το ανυπόστατο δικαστικής απόφασης γεννάται μόνον όταν γνωστοποιηθεί στο δικαστήριο ο θάνατος του καθ' ου και παρά ταύτα εκδοθεί απόφαση [ΣτΕ 2573/2007]. Έτσι, κρίθηκε, ότι ο θάνατος προσώπου, σε βάρος του οποίου επιβλήθηκε η κύρωση πολλαπλού τέλους, λόγω του προσωποπαγούς χαρακτήρα της εν λόγω κύρωσης, επιφέρει την απόσβεσή της. Συνεπώς, ο θάνατος προσώπου, που υπέπεσε σε τελωνειακή παράβαση, καθιστά την ανοιγείσα από αυτόν δίκη ενώπιον του διοικητικού δικαστηρίου άνευ αντικειμένου, με την έννοια ότι το δικαστήριο οφείλει να βεβαιώσει την επερχόμενη, ex lege, έκλειψη του αντικειμένου της δίκης, ως θέμα αναγόμενο στη δικαιοδοσία του, άλλως η εκδιδόμενη από αυτό απόφαση είναι ανυπόστατη, σύμφωνα με το άρθρο 192 παρ. 1 περ. β' του ΚΔΔ [ΔΕ-Φθεσ 360/2004, Αρμ 2005, 112], και ε) εκδόθηκε κατά προσώπου που είχε το προνόμιο της ετεροδικίας.

3. Πρωτόδικη

Με έφεση προσβάλλονται οι αποφάσεις των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων, εφόσον 21 όμως αυτές είναι και λειτουργικά πρωτοβάθμιες, δηλαδή επέλυσαν πράγματι τη διαφορά σε πρώτο βαθμό²⁰. Σε πρώτο βαθμό διοικητικής δικαιοδοσίας εκδίδονται όλες οι αποφάσεις που εκδίδονται από το διοικητικό πρωτοδικείο, μονομελές ή τριμελές, ήτοι οι οριστικές αποφάσεις (βλ. στον αμέσως επόμενο τίτλο), οι μη οριστικές, οι αποφάσεις που εκδίδονται κατόπιν ασκήσεως των ενδίκων μέσων της ανακοπής ερημοδικίας, της αιτήσεως αναθεωρήσεως, της τριτανακοπής και της αιτήσεως διορθώσεως ή ερμηνείας της απόφασης, οι αποφάσεις που εκδίδονται κατά τις ειδικές διαδικασίες²¹ του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας. Από τις ανωτέρω αποφάσεις

19. Πρβλ. Στ. Δεληκωστόπουλος, Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, ό.π., άρθρο 192, σελ. 558-559.

20. Κ. Κεραμεύς, Ένδικα μέσα, 2007, σελ. 6.

21. Άρθρο 218 παρ. 1, 226 παρ. 1 (διαφορές που αναφέρονται κατά την είσπραξη δημοσίων εσόδων), 242 παρ. 1 (επιβολή προσωπικής κράτησης). Χάριν επιταχύνσεως της εκδίκασης των εκλογικών διαφορών, με το άρθρο 15 παρ. 6 του Ν 3051/2002 τροποποιήθηκε το άρθρο 261 του ΚΔΔ και καταργήθηκε η πρόβλεψη αυτού περί της δυνατότητας ασκήσεως έφεσης στις διαφορές που ανακύπτουν κατά την εκλογική διαδικασία για την ανάδειξη των αιρετών οργάνων των ΟΤΑ. Εκ τούτου όμως δεν συνάγεται ότι μέσω της γενικού περιεχομένου διατάξεως του άρθρου 272 του ΚΔΔ πρέπει να θεωρηθεί ότι καταργήθηκε το ένδικο μέσο της έφεσης και στις διαφορές που δημιουργούνται κατά την εκλογική διαδικασία για την άμεση ανάδειξη των αιρετών οργάνων των λοιπών ΝΠΔΔ. Και τούτο γιατί η περί δύο βαθμών δικαιοδοσίας, για την τελευταία αυτή κατηγορία διαφορών, ειδική διάταξη του άρθρου 268 παρ. 1 του ΚΔΔ ουδόλως εθίγη με τον Ν 3051/2002 ή με άλλο νομοθέτημα, ενώ η περί ανάλογης εφαρμογής «κατά τα λοιπά» των διατάξεων του προηγούμενου κεφαλαίου πρόβλεψη του άρθρου 272 αναφέρεται στις διατάξεις επί θεμάτων για τα οποία δεν υπάρχει ίδια ρύθμιση στο κεφάλαιο περί των εκλογικών διαφορών των εν λόγω ΝΠΔΔ (άρθρα 267 έως

- που εκδίδονται σε πρώτο βαθμό οι μόνες που δεν υπόκεινται στο ένδικο μέσο της έφεσης είναι οι μη οριστικές αποφάσεις²². Διότι οι μη οριστικές αποφάσεις δεν περατώνουν τη δίκη, αλλά προπαρασκευάζουν την έκδοση της δικαστικής απόφασης²³.
- 22 Η φύση της προσβαλλόμενης με έφεση απόφασης ως οριστικής συνάγεται από τη γραμματική ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 83 παρ. 1 του ΚΔΔ.
- 23 Εάν ασκηθεί ανακοπή ερημοδικίας κατά πρωτοβάθμιας απόφασης, το διοικητικό πρωτοδικείο, αν ο λόγος της ανακοπής κριθεί βάσιμος, εξαφανίζει την προσβαλλόμενη απόφαση και εκδικάζει ξανά την υπόθεση²⁴. Ομοίως, εκδικάζεται εκ νέου η υπόθεση επί τριτανακοπής²⁵. Στις περιπτώσεις αυτές, έφεση ασκείται κατά της απόφασης που εκδίδεται επί της ανακοπής ή της τριτανακοπής. Στις περιπτώσεις που απορρίπτεται η ανακοπή ερημοδικίας ή η τριτανακοπή, έφεση ασκείται επίσης κατά της απόφασης του διοικητικού πρωτοδικείου που απορρίπτει την ανακοπή ή την τριτανακοπή²⁶. Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι σε κάθε περίπτωση που ασκείται ανακοπή ερημοδικίας ή τριτανακοπή δεν μπορεί να ασκηθεί έφεση κατά της ανακοπόμενης απόφασης, αλλά μόνο κατά της απόφασης επί της ανακοπής ή τριτανακοπής²⁷.
- 24 Τα ως άνω ισχύουν σε εκείνες τις περιπτώσεις που, τόσο η ανακοπή ερημοδικίας όσο και η έφεση, ασκούνται από τον ίδιο διάδικο. Διότι, εάν ασκούνται από διαφορετικούς διαδίκους, τότε, κατά τη ρητή πρόβλεψη του άρθρου 93 παρ. 2 εδ. γ' του ΚΔΔ, η εκδίκαση της έφεσης πρέπει να ανασταλεί έως της εκδόσεως απόφασης επί της ανακοπής²⁸.
- 25 Εάν ασκηθεί αίτηση διόρθωσης ή ερμηνείας της απόφασης δεν ενδιαφέρει το δικαστήριο η τυχόν άσκηση έφεσης²⁹. Πρόκειται, δηλαδή, για διαδικασίες ανεξάρτητες μεταξύ τους, που δεν εμποδίζουν η μία την εξέλιξη της άλλης. Αίτημα διόρθω-

---

272 του ΚΔΔ) [ΣτΕ 1037/2003]. Με τον Ν 3659/2008 καταργήθηκε ο δεύτερος βαθμός δικαιοδοσίας και για τις εκλογικές διαφορές σε ΝΠΔΔ. Έτσι, σύμφωνα με το τροποποιηθέν από τον Ν 3659/2008 (άρθρο 32) καθ' ύλην αρμόδιο δικαστήριο προς εκδίκαση των διαφορών που αναφέρονται κατά την εκλογική διαδικασία στα ΝΠΔΔ είναι, σε πρώτο και τελευταίο βαθμό, το τριμελές διοικητικό Πρωτοδικείο.

22. Πρβλ. άρθρο 309 εδ. β' του ΚΠολΔ, σύμφωνα με το οποίο οι μη οριστικές αποφάσεις μπορούν, είτε αυτεπαγγέλτως είτε με πρόταση κάποιου διαδίκου που υποβάλλεται μόνο στη διάρκεια της συζήτησης, να ανακαλούνται, ωστόσο εκδοθεί οριστική απόφαση.
23. *Ν. Χατζητζανής*, Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας, 2004, ό.π., άρθρο 83, σελ. 649.
24. Άρθρο 91 του ΚΔΔ.
25. Άρθρο 108 του ΚΔΔ.
26. Βλ. *Στ. Δεληγκωστόπουλος*, Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, ό.π., άρθρο 93, σελ. 322.
27. Παλαιότερα υποστηρίχθηκε η άποψη ότι κατά της απόφασης του πρωτοδικείου επί της ανακοπής δεν συγχωρείται η άσκηση εφέσεως, καθόσον, άλλως, καταστρατηγείται ο κανών, ότι η ανακοπή δεν έχει μεταβιβαστικό αποτέλεσμα, *Ν. Σοϊλεντάκης*, Η ερημοδικία στη διοικητική δίκη, 1994, σελ. 137.
28. Βλ. *Π. Μαρινάκης*, Παράλληλη άσκηση ανακοπής ερημοδικίας και έφεσης, ΕΔΚΑ 2003, 648.
29. *Ν. Σοϊλεντάκης*, Αίτηση διορθώσεως και ερμηνείας σε Εφαρμογές Διοικητικού Ουσιαστικού και Δικονομικού Δικαίου, 2009, σελ. 659.

σης απόφασης στα πλαίσια ασκηθείσας έφεσης μόνο παρεπομένως μπορεί να υποβληθεί και όχι αυτοτελώς. Διότι λόγω έφεσης θεμελιώνει κάθε νομικό ή πραγματικό σφάλμα της απόφασης και κάθε παράλειψη του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου να ερευνήσει αυτεπαγγέλτως όσα είχε υποχρέωση. Η απόφαση που διορθώνει ή ερμηνεύει υπόκειται αυτοτελώς στα ένδικα μέσα που υπόκειται η απόφαση που αναθεωρήθηκε³⁰, συνεπώς και σε έφεση. Με την έφεση κατά απόφασης που εκδόθηκε επί αιτήσεως ερμηνείας απόφασης επιτρέπεται η προβολή αιτιάσεων που αφορούν στην προσβαλλόμενη απόφαση και όχι σφάλματα περί την κρίση της αρχικής απόφασης³¹.

Έφεση δεν μπορεί να ασκηθεί κατ' αποφάσεων που εκδίδονται από το διοικητικό εφετείο, είτε αυτές εκδίδονται σε πρώτο είτε σε δεύτερο βαθμό. Τούτο, διότι αφενός αυτές που εισάγονται στην πρωτοβάθμια αρμοδιότητα του διοικητικού εφετείου θεσπίζονται από το νόμο ως ανέκκλητες, και αφετέρου η άσκηση έφεσης κατ' απόφασης που εκδίδεται σε δεύτερο βαθμό έρχεται σε ευθεία αντίθεση προς το γράμμα της διάταξης του άρθρου 92 παρ. 1 του ΚΔΔ, το οποίο ορίζει ότι σε έφεση υπόκεινται οι αποφάσεις που εκδίδονται σε πρώτο βαθμό. 26

Έφεση δεν μπορεί να ασκηθεί κατ' αποφάσεων που εκδίδονται από το Συμβούλιο της Επικρατείας κατ' αναίρεση. Η αρμοδιότητα του διοικητικού εφετείου σε περίπτωση παραπομπής της υπόθεσης σε αυτό από το Συμβούλιο της Επικρατείας μετά από αναίρεση δεν ταυτίζεται με την αρμοδιότητα του Εφετείου που ιδρύεται με το άρθρο 6 παρ. 6 του ΚΔΔ. Και τούτο, διότι η αρμοδιότητα του διοικητικού εφετείου που επιλαμβάνεται ως δικαστήριο της παραπομπής περιορίζεται από την απόφαση του Ανααιρετικού Δικαστηρίου ως προς τα ζητήματα που κρίθηκαν από αυτό. Ειδικότερα, το διοικητικό εφετείο που θα επιληφθεί μετ' αναίρεση της υπόθεσης δεσμεύεται ως προς τα κεφάλαια που έκρινε η ανααιρετική απόφαση³² η οποία, ως προς τα κεφάλαια αυτά, κατέστη αμετάκλητη. Το δικαστήριο της παραπομπής δεν δικάζει ως εφετείο του εαυτού του, αλλά καλείται να εκδώσει νέα απόφαση, προσαρμοζόμενο προς τα σημεία που κρίθηκαν, αμετακλήτως, από το Συμβούλιο της Επικρατείας³³. 27

4. Οριστική

Ο Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας ορίζει στο άρθρο 92 παρ. 1 ότι: «Σε έφεση υπόκεινται οι αποφάσεις που εκδίδονται σε πρώτο βαθμό», στο άρθρο 83 παρ. 1 ότι: «Σε ένδικα μέσα υπόκειται μόνο οι οριστικές αποφάσεις. Με την προσβολή τους θεωρείται ότι συμπροσβάλλονται και όλες οι μη οριστικές. Κατ' εξαίρεση, σε ανακοπή ερημοδικίας και σε αίτηση διόρθωσης ή ερμηνείας υπόκεινται και οι μη οριστικές αποφάσεις». Από τη συνδυασμένη ερμηνεία των ανωτέρω διατάξεων, συνάγεται ότι 28

30. Άρθρο 105 παρ. 2 του ΚΔΔ.

31. Ν. Σοϊλεντάκης, Αίτηση διορθώσεως και ερμηνείας, ό.π., σελ. 671.

32. Βλ. άρθρο 57 παρ. 2 εδ. β' του ΠΔ 18/1989 και άρθρο 581 παρ. 2 του ΚΠολΔ.

33. Βλ. Στ. Δεληκωστόπουλος, Η αίτηση αναίρεσεως στο Συμβούλιο της Επικρατείας, 2000, σελ. 363.

επιτρέπεται η άσκηση έφεσης μόνο κατά των οριστικών αποφάσεων που εκδίδονται σε πρώτο βαθμό.

Στη διάκριση των αποφάσεων σε οριστικές και μη οριστικές προβαίνει ο ίδιος ο Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας στο άρθρο 187³⁴, το οποίο ορίζει ότι «1. Η απόφαση με την οποία επιλύεται από το δικαστήριο η διαφορά (οριστική απόφαση) δεν ανακαλείται. 2. Κάθε άλλη απόφαση του δικαστηρίου που εκδίδεται, είτε για τη συμπλήρωση του αποδεικτικού υλικού είτε για την εν γένει πρόοδο της δίκης (μη οριστική απόφαση), μπορεί να ανακληθεί εν όλω ή εν μέρει».

- 29 Ως οριστικές νοούνται οι αποφάσεις, με τις οποίες περατώνεται η δίκη σε πρώτο βαθμό ως προς όλα τα κεφάλαια ή βάσεις της αγωγής και αποξενώνεται το δικαστήριο από κάθε περαιτέρω εξουσία επί του συνόλου της υπόθεσης³⁵. Δεν είναι, επομένως, επιτρεπτή η άσκηση έφεσης κατά των εν μέρει οριστικών αποφάσεων, δηλαδή εκείνων με τις οποίες δεν γίνεται οριστική διάγνωση της διαφοράς, αλλά εξακολουθεί η δίκη να είναι εκκρεμής ως προς ορισμένα κεφάλαια ή βάσεις της αγωγής, ακόμα και αν οι αποφάσεις αυτές περιέχουν οριστικές διατάξεις³⁶. Ως προς τις τελευταίες αυτές οριστικές διατάξεις, έχει κριθεί, ότι επιτρέπεται η άσκηση έφεσης μετά την οριστική εκδίκαση και του υπόλοιπου μέρους της διαφοράς και η συμπροσβολή τους μαζί με την τελικώς εκδιδόμενη επί της υπόθεσης πρωτόδικη απόφαση. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η αποφυγή κατάτμησης των δικών και η απρόσκοπη και συνάμα ταχεία κατά το δυνατό περάτωσή της [ΔΕφΑθ 2008/2005]. Η έφεση που ασκείται κατά μη οριστικών αποφάσεων απορρίπτεται ως απαράδεκτη. Ο λόγος αυτός μπορεί να προβληθεί και με υπόμνημα, ερευνάται δε και αυτεπαγγέλτως [ΔΕφΑθ 1578/2007].
- 30 Με τις μη οριστικές αποφάσεις μπορεί να αναβάλλεται η πρόοδος εκκρεμούς δίκης ή να διατάσσονται ορισμένες ενέργειες προπαρασκευαστικές της οριστικής κρίσης³⁷. Από τις διατάξεις του άρθρου 187, σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 92 παρ. 1 και 83 παρ. 1 του ΚΔΔ, που προαναφέρθηκαν, συνάγεται ότι δεν υπόκεινται σε έφεση οι μη οριστικές αποφάσεις, εκείνες δηλαδή οι αποφάσεις οι οποίες εκδίδονται είτε για τη συμπλήρωση του αποδεικτικού υλικού είτε για την εν γένει πρόοδο

34. Πρβλ. άρθρα 309 του ΚΠολΔ και 113 του ΚΦΔ.

35. Μόνον οι οριστικές αποφάσεις μπορούν να αποκτήσουν ισχύ δεδικασμένου, εφόσον καταστούν τελεσίδικες. Η τελεσίδικια, γνωστή και ως τυπικό δεδικασμένο, είναι το απρόσβλητο της δικαστικής απόφασης εντός των πλαισίων της αυτής δίκης διά των τακτικών ενδίκων μέσων, δηλαδή με έφεση και, όπου επιτρέπεται, με ανακοπή ερημοδικίας, βλ. *Ευ. Κουτούπα - Ρεγκάκου*, Το δεδικασμένο των αποφάσεων των διοικητικών δικαστηρίων, 2002, σελ. 88-89.

36. Μία απόφαση μπορεί να είναι ταυτόχρονα οριστική και μη οριστική υπό την έννοια ότι περιλαμβάνει οριστικές και μη οριστικές διατάξεις, για παράδειγμα, αναγνωρίζει το δικαίωμα ασφαλισμένου σε επίδομα αλλά αναβάλλει να αποφανθεί για το ακριβές ποσό του επιδόματος τάσσοντας αποδείξεις.

37. Βλ. *Ν. Σοϊλεντάκης*, Η απόδειξη και η απόφαση στη Διοικητική Δικονομία, 2008, σελ. 182 επ.

της δίκης και οι οποίες μπορούν να ανακληθούν εν όλω ή εν μέρει [ΣτΕ 538/2007]. Οι αποφάσεις αυτές προσβάλλονται απαραδέκτως [ΔΕφΑθ 974/2009].

Χαρακτήρα οριστικής διάταξης έχει οποιαδήποτε περιεχόμενη στην απόφαση κρίση, με την οποία υπάγονται πραγματικά περιστατικά υπό τον εφαρμοστέο κανόνα δικαίου, έστω και αν στο διατακτικό της απόφασης δεν έχει περιληφθεί διάταξη σχετική με την κρίση αυτή [ΣτΕ 538/2007]³⁸. Αντίθετη μειοψηφία στην ίδια ως άνω απόφαση δέχθηκε ότι είναι μη οριστική η κρίση που δεν περιλαμβάνεται στο διατακτικό της απόφασης. Εξάλλου, η απόρριψη στο σκεπτικό της μη οριστικής απόφασης του δικαστηρίου της ουσίας του λόγου προσφυγής περί αναρμοδιότητας της φορολογικής αρχής να εκδώσει την ένδικη πράξη, ενέχουσα υπαγωγή συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών υπό τον εφαρμοστέο κανόνα δικαίου, είχε χαρακτήρα οριστικής διάταξης μη δυνάμενης να ανακληθεί κατά το άρθρο 187 του ΚΔΔ, έστω και αν στο διατακτικό της απόφασης δεν περιελήφθη σχετική διάταξη [πρβλ. ΣτΕ 3983/2001].

Με άλλη απόφαση κρίθηκε ότι ως οριστικές νοούνται οι αποφάσεις εκείνες με τις οποίες το πρωτοβάθμιο δικαστήριο αποφαινεται τελικώς για την όλη υπόθεση και απεκδύεται κάθε εξουσία γι' αυτήν, όχι όμως και εκείνες οι οποίες είναι εν μέρει οριστικές και εν μέρει προδικαστικές. Μη οριστικές και συνεπώς προσβλητές με έφεση, όχι αυτοτελώς αλλά μόνο μαζί με την απόφαση που εκδίδεται τελικώς για την υπόθεση, είναι και οι αποφάσεις εκείνες με τις οποίες το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, εκδικάζοντας προσφυγή η οποία στρέφεται κατά πράξεων συναφών υπό την έννοια του άρθρου 122 παρ. 2 του ΚΔΔ, αποφαινεται μεν οριστικώς ως προς μία από τις πράξεις που προσβλήθηκαν, διατάσσει δε κατά τα λοιπά, με έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, τη συμπλήρωση των αποδείξεων [ΔΕφΑθ 1578/2007, ΣτΕ 1060/2005, 3138/1989].

B. Χρηματική προϋπόθεση του εκκλητού

1. Γενικά

Με τις παρ. 2 έως 4 του άρθρου 92 του ΚΔΔ συντελείται η σύνδεση της παραδεκτής άσκησης της έφεσης με το χρηματικό αντικείμενο της διαφοράς. Με την παρ. 2 τίθεται το ελάχιστο δυνατό χρηματικό «περιεχόμενο» της έφεσης. Χωρίς τη συνδρομή του ελάχιστου αυτού «περιεχομένου» είναι αδύνατη η προσφυγή του ενδιαφερομένου στον δεύτερο βαθμό διοικητικής δικαιοδοσίας. Η προϋπόθεση του ανεκκλήτου εφαρμόζεται και ως προς την έφεση που ασκείται κατά δικαστικής αποφάσεως με την οποία απορρίφθηκε ανακοπή ερημοδικίας ασκηθείσα στο πλαίσιο δίκης με χρηματικό αντικείμενο υπολειπόμενο του ως άνω κατώτατου ορίου, εφόσον και στην περίπτωση αυτή υπάρχει τελεσίδικη κρίση δικαστηρίου της ουσίας επί των αιτιάσεων που αποτελούν αντικείμενο του ενδίκου μέσου της ανακοπής, δηλαδή σε σχέ-

38. Σχετική με την ΣτΕ 538/2007 είναι και η ΔΠρΠειρ 637/2006, η οποία δέχεται ότι είναι οριστική η απόφαση, η οποία υπάγει συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά στον εφαρμοστέο κανόνα δικαίου και αποφαινεται τελικά για το αίτημα του διαδίκου, αποδεχόμενη ή απορρίπτοντας αυτό με το διατακτικό της.

ση με τη μη κλήτευση ή τη μη νόμιμη κλήτευση του διαδίκου που δεν παρέστη κατά τη συζήτηση της υπόθεσης είτε ενώπιον του πρωτοβάθμιου είτε ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου της ουσίας ή τη συνδρομή λόγων ανωτέρας βίας στους οποίους οφείλεται η μη παράστασή του. Εξάλλου, με την άσκηση ανακοπής ερημοδικίας αφενός δεν ανοίγεται νέα δίκη αλλά εξακολουθεί η ίδια δίκη επί της οποίας εκδόθηκε η ανακοπόμενη απόφαση (πρβ. ΣτΕ 2198/2002) και, κατ' ακολουθίαν, εφόσον η δίκη αυτή έχει χρηματικό αντικείμενο, το αυτό αντικείμενο έχει και η έφεση που στρέφεται κατά απορριπτικής ανακοπής ερημοδικίας δικαστικής απόφασης και αφετέρου με τις ανωτέρω διατάξεις δεν προβλέπεται εξαίρεση των αποφάσεων που εκδίδονται επί ανακοπής από τον συναρτώμενο με το ύψος του αμφισβητούμενου ποσού της διαφοράς δικονομικό περιορισμό που επιβάλλεται με τις διατάξεις αυτές, αλλ' αντιθέτως η υπαγωγή των εν λόγω αποφάσεων στον περιορισμό αυτόν εναρμονίζεται προς το πνεύμα και το σκοπό της ρύθμισης, για την εφαρμογή δε των διατάξεων αυτών δεν ασκεί επιρροή ο χαρακτήρας ή η βαρύτητα της πλημμέλειας που προσάπτεται στην προσβληθείσα με την έφεση απόφαση [ΣτΕ Ολ 693/2014]. Στα εδ. 3 επ. της παρ. 2 και στην παρ. 3 τίθενται οι κανόνες παραδεκτού προσδιορισμού του χρηματικού περιεχομένου της έφεσης. Στην παράγραφο 4 συντελείται η αποσύνδεση της προσφυγής στο δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας από το χρηματικό της «περιεχόμενο». Έτσι, για τους συγκεκριμένους λόγους που προβλέπονται στην παράγραφο αυτή η έφεση ασκείται παραδεκτώς ανεξαρτήτως της μη συνδρομής της ελάχιστης αυτής οικονομικής προϋπόθεσης.

2. Σύνδεση παραδεκτού με το χρηματικό αντικείμενο της δίκης

- 34 Η ρύθμιση του άρθρου 92 παρ. 2 του ΚΔΔ θεσπίζει ένα όριο³⁹ που πρέπει να υπερβαίνει το χρηματικό αντικείμενο της δευτεροβάθμιας δίκης. Σκοπός της ρύθμισης του άρθρου 92 παρ. 2, η οποία αποκλείει την άσκηση του ενδίκου μέσου της έφεσης για ευτελή ποσά είναι η αποσυμφόρηση των διοικητικών δικαστηρίων και κατ' επέκταση η επίτευξη μεγαλύτερης ταχύτητας στην απονομή της διοικητικής δικαιοσύνης επί υποθέσεων σοβαρότερου αντικειμένου⁴⁰. Η εν λόγω ρύθμιση έχει εφαρμογή μόνον στις περιπτώσεις εκείνες, κατά τις οποίες το αντικείμενο της δίκης είναι χρηματικό⁴¹.
- 35 Το εκκλητό ή μη της πρωτόδικης απόφασης κρίνεται επί τη βάση των διατάξεων οι οποίες ισχύουν κατά τον χρόνο δημοσίευσης της απόφασης αυτής (ΣτΕ 3147/2004).
- 36 Για να είναι εκκλητή μία απόφαση πρωτοδικείου πρέπει το αντικείμενό της να υπερ-

39. Από την έναρξη ισχύος του ΚΔΔ καταργήθηκε η ειδική ρύθμιση του άρθρου 165 παρ. 1 εδ. γ' του ΚΦΔ, η οποία αναφερόταν στο εκκλητό σε περίπτωση μη υποβολής δήλωσης [ΣτΕ 1285/2008].

40. Πρβλ. Δ. Ράικος, Επιτάχυνση της διοικητικής δίκης και «διήθηση» στο πεδίο των ενδίκων μέσων, Διδικ 2004, 1162 (Το απαράδεκτο της αιτήσεως αναιρέσεως λόγω ποσού).

41. Βλ. Ν. Χατζητζανής, Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρον, ό.π, άρθρο 92, σελ. 681.

βαίνει το όριο των πέντε χιλιάδων (5.000) ευρώ. Το ποσό αυτό αναπροσαρμόστηκε με το άρθρο 10 του Ν 3659/2008 από το αρχικώς προβλεπόμενο των 590 ευρώ. Έτσι, αποφάσεις με χρηματικό αντικείμενο κατώτερο των 5.000 ευρώ είναι ανέκκλητες. Το ίδιο άρθρο του Ν 3659/2008 περιέλαβε και μία εξαίρεση στον κανόνα αυτόν του ανεκκλήτου λόγου ποσού μικρότερου των 5.000. Σύμφωνα με την νέα αυτή εξαιρετική διάταξη, το όριο του ανεκκλήτου περιορίζεται στο ποσό των τριών χιλιάδων ευρώ (3.000) προκειμένου για απαιτήσεις αμέσως ή εμμέσως ασφαλισμένων κατά των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης, καθώς και για απαιτήσεις για κάθε είδους αποδοχές του προσωπικού γενικώς του Δημοσίου, των ΟΤΑ πρώτης και δεύτερης βαθμίδας και των λοιπών ΝΠΔΔ. Η νέα αυτή διάταξη αποτελεί εφαρμογή της αρχής της επείκειας⁴² υπέρ των ασφαλισμένων του Οργανισμού Κοινωνικής Ασφάλισης και του προσωπικού του Δημοσίου που κατά τεκμήριο λαμβάνουν αποδοχές μικρότερες των 5.000 ευρώ.

Η συνδρομή της προϋπόθεσης του εκκλητού λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως [ΣτΕ 1438/2009]. Εάν το διοικητικό εφετείο, παρά την έλλειψη της προϋπόθεσης του εκκλητού λόγω ποσού, δεν απορρίψει την ασκηθείσα ενώπιόν του έφεση αλλά εξετάσει τους λόγους έφεσης, η απόφασή του είναι αναίρετα.

Το αντικείμενο της διαφοράς προσδιορίζεται, όπως ορίζεται ρητά⁴³, από το αμφισβητούμενο με την έφεση ποσό, δηλ. συνήθως από το ποσό κατά το οποίο θίγονται τα έννομα συμφέροντα του εκκαλούντος.

Σε περίπτωση μερικής ικανοποίησης του ενάγοντος και επιδίκασης σε αυτόν μέρους του αιτηθέντος με την αγωγή ποσού, για το εκκλητό της πρωτόδικης απόφασης, όσον αφορά τον ενλόγω εν μέρει νικήσαντα ενάγοντα, λαμβάνεται υπόψη, όπως συμβαίνει και όσον αφορά το ποσό της διαφοράς για την κατ' αναίρεση δίκη, όχι το ποσό που επιδίκασε σε αυτόν η πρωτόδικη απόφαση, για το οποίο, προφανώς, δεν νομιμοποιείται να ασκήσει έφεση, αλλά η διαφορά μεταξύ του ποσού το οποίο ζητούσε αυτός με την αγωγή του και εκείνου που του επιδικάστηκε (βλ. σχετ. ΣτΕ 2534/2013, πρβ. ΣτΕ 355/2015, 1413/2013, 158/2013 κ.α.) [ΣτΕ 2821/2015].

Η προσαύξηση των χρηματικών κυρώσεων λαμβάνεται υπόψη και προστίθεται στο ποσό του κυρίου ποσού, μόνο αν με την έφεση προβάλλονται λόγοι αναγόμενοι σε αυτοτελείς πλημμέλειες της πράξης επιβολής της προσαύξησης, γιατί στην τελευταία αυτή περίπτωση, αντικείμενο της διαφοράς αποτελεί το σύνολο των ποσών που αμφισβητούνται με την έφεση [ΣτΕ Ολ 2523/2003].

Αν αντικείμενο της διαφοράς είναι περισσότερα αυτοτελή και διακεκριμένα μεταξύ τους ποσά, το εκκλητό κρίνεται χωριστά ως προς το καθένα από τα ποσά αυτά [ΣτΕ Ολ 1756/2007] και όχι από το συνολικό ποσό [ΣτΕ 2248/2008], ανεξάρτητα αν αυτά καταλογίζονται με μία πράξη [ΣτΕ 841/2008, 1142/2008]. Ενόψει της ρύθμισης αυτής, κρίθη-

42. Βλ. Στ. Δελγκωστόπουλος, Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, ό.π, άρθρο 92, σελ. 313.

43. Άρθρο 25 Ν 4274/2014.

κε ότι η πρωτόδικη απόφαση κατέστη ανέκκλητη, διότι το επιβληθέν πρόστιμο αποτελείται από περισσότερα αυτοτελή και διακεκριμένα ποσά προστίμων, καθένα από τα οποία δεν υπερέβαινε το όριο του ανέκκλητου [ΣτΕ 13/2009, ΣτΕ Ολ 1756/2007, ΣτΕ 3230/2007 7μ.]. Σε άλλη περίπτωση παράβασης του ΚΒΣ κρίθηκε ότι στην περίπτωση επιβολής περισσότερων προστίμων, το εκκλητό κρίνεται χωριστά⁴⁴, ως προς καθένα από τα αντίστοιχα των εν λόγω προστίμων επί μέρους ποσά, όπως καθορίζεται με την πρωτόδικη απόφαση, ακόμη και στην περίπτωση, κατά την οποία αυτά είχαν καταλογισθεί με μία διοικητική πράξη, και όχι από το συνολικό ποσό, το οποίο καθορίζεται με την πρωτόδικη απόφαση, ούτε από το συνολικό ποσό των επιβληθέντων με τη διοικητική πράξη προστίμων [ΣτΕ 278/2009].

- 42 Το ίδιο κρίθηκε και σε περίπτωση ΠΕΕ και ΠΕΠΕΕ [ΣτΕ 782/2013] όσον αφορά τις ασφαλιστικές εισφορές και τις αναλογούσες πρόσθετες επιβαρύνσεις ως προς καθένα εργαζόμενο, καθώς επίσης και σε περίπτωση περιορισμού του επιβλητέου προστίμου στο 15πλάσιο κατ' εφαρμογή της ευνοϊκότερης διάταξης του άρθρου 5 του Ν 2523/1997 (ΣτΕ 1442/2009)]
- 43 Όταν αμφισβητείται τόσο το ποσό της κυρίας απαίτησης όσο και το ποσό των τόκων, δηλαδή παροχής παρεπόμενου χαρακτήρα, το αντικείμενο της διαφοράς, από το ύψος του οποίου εξαρτάται το παραδεκτό ή μη, προσδιορίζεται με βάση το ποσό της κυρίας απαίτησης (βλ. ΣτΕ 1803, 1807/2013, 1135/2012, 1676/2011, 139/2011 4031/2009). Αντιθέτως, στην περίπτωση που αμφισβητείται μόνο το ύψος των τόκων, χωρίς να αμφισβητείται και το ύψος της κύριας απαίτησης, ως αντικείμενο της διαφοράς νοείται το ποσό των τόκων (βλ. ΣτΕ 3651/2002, 977/2009). Εφόσον δε αμφισβητείται μόνο η πιο πάνω παρεπόμενη απαίτηση δεν είναι δυνατόν να προσδιορισθεί το ακριβές ποσό των τόκων, γιατί είναι άγνωστο σε ποιο χρονικό σημείο θα εκπληρωθεί η σχετική παροχή (καταβολή τόκων), με συνέπεια να μην συντρέχει κατ' αρχήν λόγος να απορριφθεί ως απαράδεκτο το ένδικο μέσο κατ' εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων (ΣτΕ 2682/2011, 977/2009), εκτός αν, ενόψει του ύψους της κύριας απαίτησης, το αντικείμενο της διαφοράς είναι, προδήλως, κατώτερο του προβλεπόμενου ποσού (βλ. ΣτΕ 3793/2012, πρβ. ΣτΕ 1873 -75/2012, 7μ.). [ΣτΕ 2584/2013].
- 44 Σε περίπτωση αντικειμενικής σώρευσης⁴⁵ ένδικων βοηθημάτων, αγωγών ή προσφυγών, κυρίως ή επικουρικώς, στο ίδιο εισαγωγικό της δίκης δικόγραφο για συναφείς πράξεις, παραλείψεις, για τον προσδιορισμό του εκκλητού λαμβάνεται υπόψη το αντικείμενο του κάθε ενδίκου βοηθήματος αυτοτελώς.
- 45 Ομοίως, υπολογίζεται αυτοτελώς το εκκλητό σε περίπτωση συνάφειας προσβαλλόμενων πράξεων ή παραλείψεων. Συναφείς είναι οι πράξεις και παραλείψεις, όταν στηρίζονται στην ίδια νομική και πραγματική βάση ή (όταν) η νομιμότητα της μιας ασκεί επιρροή στη νομιμότητα της άλλης.

44. Αντίθετη είναι η παλαιότερη νομολογία ΣτΕ 4015/2005.

45. Βλ. άρθρα 93 παρ. 2 τελ. εδ., 122, 124 παρ. 1 του ΚΔΔ.

Τέλος, στην περίπτωση της ομοδικίας για τον προσδιορισμό του εκκλητού ισχύει ό,τι 46
 επί αντικειμενικής σώρευσης και συναφείας εκτός αν υπάρχει ενοχή σε ολόκληρο.
 Στην περίπτωση αυτή, το εκκλητό θα κριθεί από το συνολικό ποσό που θα προσδι-
 ορίσει η πρωτόδικη απόφαση. Δηλαδή σε περίπτωση άσκησης από περισσότερους
 με κοινό δικόγραφο προσφυγής κατά διοικητικών πράξεων, και όταν συντρέχουν
 οι προϋποθέσεις της ομοδικίας, δημιουργούνται περισσότερες αυτοτελείς έννομες
 σχέσεις δίκης, ήτοι τόσες όσες και οι προσφεύγοντες, η κρίση επί της μιας από τις ο-
 ποίες δεν επηρεάζει την άλλη και, συνεπώς, εάν το διοικ. δικαστήριο απεφάνθη ορι-
 στικά για κάποια από αυτές, ήτοι εδέχθη ή απέρριψε την προσφυγή ως προς κάποιον
 από τους προσφεύγοντες, ως προς δε τις υπόλοιπες ανέβαλε την οριστική κρίση του
 επ' αυτών, διατάζοντας τη συμπλήρωση των αποδείξεων, η εκδοθείσα απόφαση κα-
 τά τις οριστικές διατάξεις αυτής, με τις οποίες εδέχθη ή απέρριψε την προσφυγή ως
 προς μερικούς από τους προσφεύγοντες, υπόκειται σε έφεση, χωρίς να ισχύει στην
 περίπτωση αυτή του κανόνα, κατά τον οποίο, εάν η απόφαση είναι εν μέρει οριστι-
 κή, δεν χωρεί έφεση ούτε κατά των οριστικών διατάξεων αυτής, διότι ο κανόνας ού-
 τος αναφέρεται στην περίπτωση κατά την οποία η εν μέρει οριστική απόφαση εξεδό-
 θη επί της ίδιας έννομης σχέσης δίκης [ΣτΕ 2910/1984, 1592/2010].

Σύμφωνα με το άρθρο 92 παρ. 3 του ΚΔΔ, στις χρηματικού περιεχομένου φορολο- 47
 γικές εν γένει διαφορές, όταν από το νόμο προβλέπεται η από μέρους του φορολο-
 γούμενου υποβολή δήλωσης πριν από την έκδοση της σχετικής πράξης, το αντικεί-
 μενο της διαφοράς είναι διαφορετικό για καθέναν από τους διαδίκους, φορολογού-
 μενο και διοίκηση: α) για τη διοίκηση το χρηματικό αντικείμενο της δίκης προσδιο-
 ρίζεται από τη διαφορά του κυρίου φόρου που προκύπτει ανάμεσα σε εκείνον που
 ορίστηκε με την πράξη και σε αυτόν που καθορίστηκε με την απόφαση του πρωτο-
 βάθμιου δικαστηρίου, β) για τον φορολογούμενο το χρηματικό αντικείμενο της δί-
 κης προσδιορίζεται από τη διαφορά του κυρίου φόρου που προκύπτει ανάμεσα σε
 εκείνον που αντιστοιχεί στη δήλωση και εκείνον που καθορίστηκε με την απόφαση.
 Ως δήλωση που αποτελεί τη βάση για τον υπολογισμό του εκκλητού νοείται η αρχι-
 κή, συμπληρωματική ή ανακλητική. Επί δηλώσεως με επιφύλαξη νοείται η δήλωση
 χωρίς την επιφύλαξη⁴⁶.

3. Αποσύνδεση παραδεκτού από το χρηματικό αντικείμενο της δίκης

Έφεση δεν μπορεί να ασκηθεί, όταν το χρηματικό αντικείμενο της δίκης δεν υπερβαί- 48
 νει το όριο των 5.000 ευρώ και επί υποθέσεων ασφαλισμένων των Οργανισμών Κοι-
 νωνικής Ασφάλισης και απαιτήσεων αποδοχών του Δημοσίου το όριο των 3.000 ευ-
 ρώ. Ο κανόνας αυτός όμως δεν εφαρμόζεται, όταν η έφεση ασκείται για τους λόγους
 που προβλέπει η παρ. 4 του άρθρου 92 του ΚΔΔ. Σύμφωνα με την παράγραφο αυ-
 τή επιτρέπεται πάντοτε να ασκηθεί έφεση α) για έλλειψη δικαιοδοσίας ή αρμοδιότη-
 τας του δικαστηρίου που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση, β) για μη νόμιμη

46. Βλ. Ν. Χατζητζανής, Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας, ό.π., άρθρο 92, σελ. 684.

συγκρότηση ή σύνθεσή του, γ) αν η διαφορά έχει ως αντικείμενο περιοδική παροχή, δ) αν πρόκειται για φορολογική διαφορά με αντικείμενο την αναγνώριση ζημίας, η οποία δεν καλύπτεται με συμψηφισμό του συνολικού εισοδήματος που προσδιορίστηκε με την πρωτόδικη απόφαση αλλά είναι εκπεστέα από το φορολογητέο εισόδημα επόμενων οικονομικών ετών, εφόσον το ποσό της εκπεστέας ζημίας υπερβαίνει τα 1.500 ευρώ, ε) αν πρόκειται για επιβολή προστίμου κατά παράβαση των διατάξεων του ΚΒΣ, εφόσον προβάλλεται από τον διάδικο και προκύπτει, κατά τρόπο συγκεκριμένο, ότι η επίλυση της διαφοράς έχει γι' αυτόν ευρύτερες οικονομικές επιπτώσεις. Η περ. ε' προστέθηκε με το άρθρο 10 παρ. 2 του Ν 3659/2008. Πιο συγκεκριμένα, η προβλεπόμενη εξαίρεση από τον κανόνα του απαραδέκτου λόγω ποσού όσον αφορά τις περιοδικές παροχές αποβλέπει στη διασφάλιση του δευτεροβάθμιου ελέγχου σε υποθέσεις περιοδικών παροχών κατά τις οποίες ναί μεν το αντικείμενο της διαφοράς κατά το χρόνο άσκησης της έφεσης είναι κατώτερο του προβλεπόμενου ορίου, πλην όμως λόγω της φύσης των παροχών αυτών, που κατά το νόμο επαναλαμβάνονται κατά τακτά χρονικά διαστήματα και παράγονται με μόνη την πάροδο του χρόνου, επάγονται σε μεταγενέστερο χρόνο συνέπειες ανώτερες του εν λόγω ορίου. Για την ταυτότητα δε του λόγου στην ως άνω εξαίρεση εμπίπτει και η περίπτωση στην οποία το αντικείμενο της διαφοράς αφορά επικουρική σύνταξη αναπηρίας για ορισμένο χρονικό διάστημα χορηγούμενη από το ΕΤΕΑΜ. Τούτο δε διότι σύμφωνα με το άρθρο 18 του Καν. Ασφ. του ΙΚΑ η συμπλήρωση ορισμένου χρόνου συνεχούς συνταξιοδότησης λόγω αναπηρίας παρέχει άνευ ετέρου στον ασφαλισμένο το δικαίωμα για την επ' αόριστον χορήγηση της σχετικής παροχής [ΣτΕ 389/2010 ΘΠΔΔ 3,553]. Έτσι, κρίθηκε ότι ενόψει του σκοπού της διάταξης του άρθρου 92 παρ. 4 περ. γ' του ΚΔΔ - η οποία αποβλέπει στη διασφάλιση του δευτεροβάθμιου ελέγχου σε υποθέσεις περιοδικών παροχών, κατά τις οποίες το μεν αντικείμενο της διαφοράς κατά το χρόνο άσκησης της έφεσης είναι κατώτερο του ανωτέρω ορίου, λόγω όμως της φύσης των παροχών αυτών, που κατά το νόμο επαναλαμβάνονται κατά τακτά χρονικά διαστήματα και παράγονται με μόνη την πάροδο του χρόνου, είναι δυνατό να επάγονται σε μεταγενέστερο χρόνο συνέπειες ανώτερες του εν λόγω ορίου, οι οποίες δεν είναι εκ των προτέρων ορισμένες - η εξαίρεση αυτή δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής, όταν ήδη κατά το χρόνο άσκησης της έφεσης δεν υφίσταται το στοιχείο της περιοδικότητας, δηλαδή της προσδοκίας γένεσης νέας υποχρέωσης για παροχή με μόνη την πάροδο του χρόνου, το δε ποσό της διαφοράς είναι, ενόψει των συντρεχουσών συνθηκών, ορισμένο και είναι πλέον βέβαιο ότι δεν πρόκειται να αυξηθεί στο μέλλον. Τέτοια είναι η περίπτωση της διαφοράς που ανακύπτει από την αμφισβήτηση σχετικά με το χρόνο έναρξης καταβολής περιοδικής παροχής, δεδομένου ότι στη περίπτωση αυτή αντικείμενο της διαφοράς είναι το ποσό που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο αριθμό περιοδικών παροχών. Πρόκειται, δηλαδή, κατ' ουσίαν, και ασχέτως της απώτερης προέλευσης της αξίωσης από περιοδική παροχή, για αμιγώς χρηματική διαφορά με αντικείμενο συγκεκριμένο ποσό, η αξίωση για την καταβολή του οποίου ανάγεται σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, που ήδη παρήλθε, το δε

ποσό της διαφοράς δεν έχει κανενός είδους περιοδικότητα, σύμφυτη με την έννοια της οποίας είναι η αξίωση για την επ' αόριστον επανάληψη της παροχής. Επομένως, η διαφορά αυτή, με τα ως άνω χαρακτηριστικά, δεν εμπίπτει στην εν λόγω εξαιρετική, και άρα στενώς ερμηνευτέα, διάταξη [ΣτΕ 2558/2007, πρβλ. ΣτΕ Ολ. 4134/2000]. Η ανωτέρω ερμηνεία ενισχύεται και από την προέλευση της διάταξης αυτής από τη διάταξη των παρ. 6 και 10 του άρθρου 12 του Ν 2298/1995, με την οποία θεσπίστηκε για πρώτη φορά το σχετικό απαράδεκτο λόγω κατάργησης της δίκης, το οποίο αφορούσε αποκλειστικά τις αιτήσεις αναίρεσης του Δημοσίου και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, η θεσπισθείσα δε εξαίρεση των περιοδικών παροχών, προφανώς, σκοπούσε στην διασφάλιση του αναίρετικού ελέγχου χάριν του Δημοσίου ή του νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου λόγω του περιοδικού - κατά την ανωτέρω έννοια - χαρακτήρα των παροχών αυτών. Τυχόν δε ισχυρισμοί, στην περίπτωση αυτή, ότι η κρινόμενη διαφορά έχει συγκεκριμένη επίπτωση σε άλλα ασφαλιστικά του δικαιώματα, μπορεί να προβάλλονται στο πλαίσιο της επιτρεπτής κατά το νόμο προβολής ισχυρισμών για την ύπαρξη ευρύτερων οικονομικών επιπτώσεων της διαφοράς. Κατά τη γνώμη όμως της μειοψηφίας, η έφεση ασκείται παραδεικτως, χωρίς να τίθεται ζήτημα ποσού της διαφοράς, σε κάθε περίπτωση που η διαφορά αφορά περιοδικές παροχές, ανεξαρτήτως αν οι παροχές αυτές είναι ή δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστούν κατά χρόνο, ειδικότερα δε στην περίπτωση που η διαφορά αφορά το χρόνο έναρξης καταβολής της περιοδικής παροχής [βλ. ΣτΕ 3274-5/2002, 1100/2003, 3463/2003, 285/2006, 1974/2006 επταμ., 1042/2008 επταμ., 2910/2008, 170/2009, 408/2009, 941/2009, 945/2009, 1422/2009, 1771/2009 κ.ά., πρβλ. ΣτΕ 53/2008 Ολ., 3532/2009 κ.ά.]. Τούτο διότι: α) Το σαφές γράμμα της διάταξης της παρ. 4 του άρθρου 53 του ΠΔ 18/1989, που προστέθηκε με το άρθρο 36 παρ. 3 του Ν 2721/1999, αναφέρεται γενικώς σε περιοδικές παροχές, χωρίς να επιχειρεί οποιαδήποτε διάκριση. Δεδομένου δε ότι η διάταξη αυτή θεσπίζει προϋπόθεση παραδεκτού της αίτησης αναίρεσεως, δεν είναι ακολουθητέα η συστατική, αντίθετη προς το γράμμα της διάταξης, ερμηνεία, με την οποία εισάγεται το ασαφές κριτήριο της προσδοκίας γένεσης νέας υποχρέωσης για παροχή με μόνη την πάροδο του χρόνου. β) Ούτε από το κείμενο του νόμου ούτε από τις σχετικές εισηγητικές εκθέσεις προκύπτει ότι ο νομοθέτης σκοπούσε τον περιορισμό του πεδίου εφαρμογής της διάταξης στις περιοδικές παροχές αορίστου χρόνου. Αντιθέτως, από τη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 35 του Ν 3772/2009 (ΦΕΚ Α' 112), με την οποία αντικαταστάθηκε τελικά η μνημονευθείσα παρ. 4 του άρθρου 53 του ΠΔ 18/1989, και σύμφωνα με την οποία δεν τίθεται θέμα ποσού διαφοράς, εφόσον αυτή αφορά, μεταξύ άλλων, τη θεμελίωση του δικαιώματος σε εφάπαξ παροχή και τον καθορισμό του ύψους της, προκύπτει ότι ο νομοθέτης εξαιρεί ρητά από το απαράδεκτο λόγω ποσού και διαφορές που αφορούν ασφαλιστικές παροχές με συγκεκριμένο χρηματικό αντικείμενο ανεξάρτητα από το ύψος τους. Εξάλλου, κατά την ίδια γνώμη, σε διαφορές όπως η επίδικη, η αφετηρία καταβολής της περιοδικής παροχής, εκτός από το ότι καθορίζει το χρονικό σημείο από το οποίο συγκεκριμένο πρόσωπο καθίσταται δικαιούχος της παροχής αυτής, με όλες τις

έννομες συνέπειες που η μεταβολή αυτή συνεπάγεται (όπως, μπορεί να είναι, για παράδειγμα, το εφαρμοστέο νομοθετικό καθεστώς - πρβλ. ΣτΕ 3920/1998), είναι δυνατόν να επηρεάσει στο μέλλον και άλλες έννομες σχέσεις του ασφαλισμένου (όπως, για παράδειγμα, σε περίπτωση συνταξιοδότησης ασφαλισμένου από το ΙΚΑ - ΕΤΑΜ λόγω γήρατος, ο χρόνος έναρξης καταβολής της κύριας σύνταξης αυτού επηρεάζει την αφετηρία καταβολής της επικουρικής σύνταξης από το ΕΤΕΑΜ σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 7 του Ν 997/1979 - ΦΕΚ Α' 287). Συνεπώς, ενόψει των προεκτεθέντων, σε διαφορές, όπως η επίδικη, όπου αμφισβητείται ο χρόνος έναρξης καταβολής της περιοδικής παροχής, το αντικείμενο της διαφοράς δεν εξαντλείται στην καταβολή ή στην αναζήτηση του χρηματικού ποσού των περιοδικών παροχών που αντιστοιχεί στη διαφορετική αφετηρία καταβολής αυτών [ΣτΕ 1913/2010 Ολ ΕΔΔΔ 55,376].

Γ. Έλλειψη νομοθετικής διάταξης που θεσπίζει το ανέκκλητο

- 49 Για την παραδεκτή άσκηση του ένδικου μέσου της έφεσης πρέπει να μην πρόκειται για απόφαση δικαστηρίου, η οποία εκ του νόμου προβλέπεται ως ανέκκλητη. Σύμφωνα με τον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, ανέκκλητες είναι οι αποφάσεις: α) που εκδίδονται επί διαφορών από διοικητικές συμβάσεις, β) που παραπέμπουν στο αρμόδιο δικαστήριο, γ) που εκδίδονται για τον λόγο ότι η υπόθεση ανήκει στην αρμοδιότητα του δικαστηρίου με ελάσσονα σύνθεση, δ) που εκδίδονται σε συμβούλιο για τη δήλωση αποχής δικαστών, ε) που απορρίπτονται αίτηση εξαίρεσης δικαστών, στ) που εκδίδονται επί εκλογικών διαφορών σε νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις⁴⁷, ζ) που εκδίδονται επί αντιρρήσεων κατά τη σύλληψη⁴⁸, η) που εκδίδονται επί διαφορών που αναφέρονται κατά την εκλογική διαδικασία στα ΝΠΔΔ⁴⁹.
- 50 Άλλη διαφορά που ο νόμος την ορίζει ως ανέκκλητη είναι αυτή που προβλέπεται από το άρθρο 114 παρ. 5 του Ν 1892/1990. Η εν λόγω διάταξη προβλέπει την καταβολή ειδικής αποζημίωσης που επιβάλλεται με πρωτόκολλο του οικείου δασάρχη στον κύριο, νομέα ή κάτοχο αυθαιρέτου. Η προβλεπόμενη αυτή «ειδική αποζημίωση» αποτελεί, κατ' ουσία, διοικητική κύρωση επιβαλλόμενη για την διατήρηση αυθαίρετης κατασκευής εντός δάσους ή δασικής εκτάσεως και όχι αποζημίωση για την αυθαίρετη χρήση δημόσιας δασικής εκτάσεως. Δεδομένου δε ότι η επιβολή της εξυπηρετεί τον δημόσιο σκοπό της προστασίας των δασών και δασικών εκτάσεων της χώρας και γίνεται κατά ειδική διοικητική διαδικασία, οι γεννώμενες από την έκδοση του οικείου πρωτοκόλλου διαφορές είναι διοικητικές και, επομένως, η επίλυσή τους ανήκει στην δικαιοδοσία των διοικητικών δικαστηρίων. Περαιτέρω, αντικείμενο των διαφορών αυτών δεν είναι η νομιμότητα της διοικητικής πράξης, με την οποία κρίνεται αν κτίσμα έχει ανεγερθεί ή όχι εντός δάσους, εφόσον το ζήτημα αυτό έχει ήδη επιλυθεί στο πλαίσιο της ακυρωτικής δίκης που διεξάγεται κατά τα οριζόμενα στην παρ. 3 του ίδιου αρ-

47. Άρθρο 245 παρ. 1 του ΚΔΔ.

48. Άρθρο 243 παρ. 6 του ΚΔΔ.

49. Άρθρο 268 παρ. 1 του ΚΔΔ.

θρου, αλλά η νομιμότητα του πρωτοκόλλου επιβολής της διοικητικής κύρωσης για ήδη διαγνωσθείσα παράβαση (πρβλ. άρθρο 1 παρ. 1 περ. η' του Ν 702/1977 όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 49 παρ. 3 Ν 3659/2008 και παλαιότερη νομολογία ΣτΕ 1426/2008, 410/2005, 3873/2003).

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 1 παρ. 1 εδ. α' του Ν 702/1977, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 του Ν 2944/2001, και του άρθρου 4 του Ν 2944/2001, στην αρμοδιότητα του διοικητικού εφετείου ανήκει η εκδίκαση σε πρώτο και τελευταίο βαθμό των υπαλληλικών προσφυγών, εκτός από εκείνες που προβλέπονται στο άρθρο 103 του Συντ. [ΣτΕ 446/2009]. Για την εκδίκαση των εν λόγω υπαλληλικών προσφυγών εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις των άρθρων 41-44 του ΠΔ 18/1989, όπως ισχύουν κάθε φορά (άρθρο 4 παρ. 2 του Ν 2944/2001). Άλλες διατάξεις νόμου που ιδρύουν εξαιρετική πρωτοβάθμια αρμοδιότητα του διοικητικού εφετείου αποτελούν το άρθρο 2 παρ. 12 του Ν 2833/2000 που αφορά σε «Θέματα προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων 2004 και άλλες διατάξεις», το άρθρο 12 παρ. 5 του Ν 2867/2000 για την «Οργάνωση και λειτουργία των τηλεπικοινωνιών και άλλες διατάξεις», το άρθρο 14 παρ. 1 του Ν 703/1977⁵⁰ «Περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού», όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 παρ. 25α του Ν 2837/2000, το άρθρο 25 του Ν 3340/2005 «Για την προστασία της Κεφαλαιαγοράς από πράξεις προσώπων που κατέχουν προνομιακές πληροφορίες και πράξεις χειραγώγησης της αγοράς», το άρθρο 67 του Ν 3431/2006 «Περί ηλεκτρονικών επικοινωνιών και άλλες διατάξεις» και το άρθρο 49 του Ν 3659/2008.

Δ. Παράβολο

1. Δικονομική μεταχείριση

Η καταβολή παραβόλου, ως δικονομικός θεσμός στο πλαίσιο της διοικητικής δίκης⁵¹, αποτελεί υποχρέωση μόνο του ιδιώτη διαδίκου. Το Δημόσιο, οι ΟΤΑ και τα ΝΠΔΔ απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή δυνάμει του άρθρου 28 παρ. 4 του

50. Το άρθρο 14 παρ. 1 του Ν 703/1977 ορίζει «1. Οι αποφάσεις της Επιτροπής Ανταγωνισμού και οι αποφάσεις των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας και Εμπορίου, που εκδίδονται με βάση τα άρθρα 4γ παρ. 3 του παρόντος νόμου, υπόκεινται σε προσφυγή ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών μέσα σε προθεσμία εξήντα (60) ημερών από την κοινοποίησή τους».

51. Αντίθετα, στα πλαίσια της πολιτικής δίκης, ο θεσμός του παραβόλου δεν υφίσταται, παρά μόνο για την άσκηση του ενδίκου μέσου της ανακοπής ερημοδικίας (άρθρο 505 του ΚΠολΔ). Για την ιστορική εξέλιξη του θεσμού του παραβόλου στα πλαίσια της πολιτικής και της διοικητικής δικονομίας βλ. Κ. Γιαννόπουλος, Η αντισυνταγματικότητα της διάταξης για την εκ μέρους του ιδιώτη διαδίκου καταβολή του παραβόλου της έφεσης, Παρατηρήσεις στην απόφαση 647/2004 της Ολομέλειας του ΣτΕ, ΔιΔικ 2004, σελ. 879 επ.

Ν 2579/1998. Από την υποχρέωση αυτή ο ιδιώτης διάδικος δεν μπορεί να απαλλαγεί παρά μόνον αν τύχει του ευεργετήματος της πενίας⁵².

Η καταβολή του παραβόλου αποτελεί προϋπόθεση του παραδεκτού της άσκησης της έφεσης, το οποίο κρίνεται σύμφωνα με τον νόμο που ίσχυε κατά το χρόνο δημοσίευσης της απόφασης [ΔΕΦΑΘ 223/2009]. Επομένως, για την άσκηση έφεσης κατ' απόφασης διοικητικού πρωτοδικείου που δημοσιεύθηκε πριν από την έναρξη ισχύος του κυρωθέντος με το Ν 2717/1999 Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, εφαρμογή έχει, ως προς το καταβλητέο παράβολο (ανεξαρτήτως αν η καταβολή του μπορεί να θεωρηθεί ή όχι ως διαδικαστική πράξη κατά την έννοια του άρθρου 278 του εν λόγω Κώδικα), η διάταξη του άρθρου 63 του ΠΔ 341/1978, έστω και αν το παράβολο αυτό καταβληθεί μετά την έναρξη ισχύος του ανωτέρω Κώδικα, ενόψει της ευχέρειας που παρείχε η παράγραφος 2 του εν λόγω άρθρου 63 του ΠΔ 341/1978 για την καταβολή του μέχρι την πρώτη συζήτηση της υπόθεσης στο ακροατήριο [ΣτΕ 3951, 3388/2005, 3426/2007, 723, 2772, 3242/2008] Κατά τον χρόνο δημοσίευσης της εκκαλούμενης απόφασης του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου το ποσό του παραβόλου της κρινόμενης έφεσης ανερχόταν σε 3.000 δρχ ή 9 ευρώ. Έτσι, κρίθηκε ότι το επιπλέον ποσό του παραβόλου 41 ευρώ, που κατέθεσαν οι εκκαλούντες, βάσει του άρθρου 35 του Ν 3659/2008 με το οποίο αναπροσαρμόστηκε το παράβολο από 9 σε 50 ευρώ (ισχύς από 8.6.2008), θα πρέπει να επιστραφεί σε αυτούς, ανεξαρτήτως της έκβασης της παρούσας δίκης, στην κατ' ουσία έρευνα της υποκείμενης διαφοράς, δεδομένου ότι το παραδεκτό της κρινόμενης έφεσης, προϋπόθεση του οποίου αποτελεί η καταβολή του παραβόλου, κρίνεται σύμφωνα με τον νόμο που ίσχυε κατά τον χρόνο δημοσίευσης της απόφασης (βλ. άρθρο 83 παρ. 2 του ΚΔΔ σχετ. ΣτΕ 723/2008, 3426/2007, 3388/2005, 704/2005) [ΔΕΦΑΘ 240/2009]. Αντίθετη νομολογία, ωστόσο, θεωρεί ότι κρίσιμος χρόνος γένεσης της σχετικής υποχρέωσης είναι ο χρόνος συζήτησης της έφεσης ανεξάρτητα από το χρόνο άσκησής της [ΔΕΦΑΘ 38/2009].

- 53 Εκ των ανωτέρω συνάγεται, όπως δέχεται η κρατούσα άποψη, ότι δύο είναι τα κρίσιμα χρονικά σημεία που σχετίζονται με το παράβολο και καθιστούν το ένδικο μέσο της έφεσης παραδεκτό. Το πρώτο είναι το χρονικό σημείο δημοσίευσης της προβαλλόμενης απόφασης και το δεύτερο ο χρόνος συζήτησης της υπόθεσης. Από αυτά, το μεν πρώτο καθορίζει το νομοθετικό καθεστώς, δυνάμει του οποίου το δικαστήριο θα κρίνει την υποχρέωση καταβολής παραβόλου, το δε δεύτερο αφορά στο πραγματικό γεγονός της εκπλήρωσης της δικονομικής υποχρέωσης. Από το πρώτο σημείο γεννάται οικονομική υποχρέωση στο πλαίσιο της διοικητικής δίκης, η οποία μπορεί να εκπληρωθεί έως το δεύτερο χρονικό σημείο. Για την άσκηση έφεσης κατά

52. Έχει υποστηριχθεί η άποψη [βλ. *μειοψηφία στην ΣτΕ 1065/2002*] ότι σε περίπτωση αδυναμίας καταβολής παραβόλου η απαλλαγή του διαδίκου από τη σχετική υποχρέωση πηγάζει απευθείας από τη διάταξη του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος. Βλ. ακόμη *Κ. Γιαννόπουλος*, Η αντισυνταγματικότητα της διάταξης για την εκ μέρους του ιδιώτη διαδίκου καταβολή του παραβόλου της έφεσης, ό.π., σελ. 894.

απόφασης που δημοσιεύθηκε πριν από την έναρξη ισχύος του ΚΔΔ εφαρμογή έχει, ως προς το καταβλητέο παράβολο, το άρθρο 63 του ΠΔ 341/1978, έστω και αν αυτό έχει καταβληθεί μετά την έναρξη ισχύος του Κώδικα [ΣτΕ 723/2008]. Όταν πλείονες εκκαλούντες που ομοδικούν παραδεκτά, ασκούν έφεση κατά της απόφασης, οφείλεται ένα μόνο παράβολο για όλους [ΣτΕ 723/2008].

Το παράβολο καταβάλλεται για τη συζήτηση της υπόθεσης, πρέπει δε, σύμφωνα με το άρθρο 277 παρ. 1 του ΚΔΔ, για το παραδεκτό της έφεσης να προσκομισθεί, ως την πρώτη συζήτηση της υπόθεσης, το προβλεπόμενο από τις κείμενες διατάξεις αποδεικτικό καταβολής παραβόλου. Αν δεν προσκομισθεί το αποδεικτικό αυτό ως την πρώτη συζήτηση της υπόθεσης, ο πρόεδρος του δικαστηρίου ή ο εισηγητής καλεί, και μετά τη συζήτηση, τον πληρεξούσιο δικηγόρο ή το διάδικο, εφόσον παρίσταται αυτοπροσώπως, να το καταβάλει, τάσσοντας εύλογη κατά την κρίση του προθεσμία. Η πρόσκληση γίνεται τηλεφωνικώς από τον γραμματέα, ο οποίος βεβαιώνει με σημείωση στο εσωτερικό του φακέλου της δικογραφίας το χρόνο της ειδοποίησης, το ζητούμενο παράβολο και την προθεσμία. Αν η τηλεφωνική πρόσκληση είναι αδύνατη ή δυσχερής, αποστέλλεται έγγραφο, αντίγραφο του οποίου τηρείται στο φάκελο της δικογραφίας. Στο αντίγραφο αυτό σημειώνεται η ημερομηνία αποστολής του εγγράφου⁵³.

Το παράβολο ορίζεται για την έφεση και την αντέφεση σε 200 ευρώ⁵⁴. Κατ' εξαίρεση, στις χρηματικού περιεχομένου φορολογικές και τελωνειακές εν γένει διαφορές, το παράβολο για την προσφυγή, την έφεση και την αντέφεση ορίζεται σε ποσοστό ίσο προς το 1% του αντικειμένου της διαφοράς και μέχρι του ποσού των 15.000 ευρώ⁵⁵. Αν το παράβολο υπερβαίνει το ποσό των 3.000 ευρώ, καταβάλλεται το ποσό αυτό, το επιπλέον δε τυχόν οφειλόμενο και μέχρι του ορίου των 15.000 ευρώ, καταλογίζεται, αν συντρέχει περίπτωση, με την οριστική απόφαση του δικαστηρίου επί της έφεσης. Ως αντικείμενο της διαφοράς θεωρείται η διαφορά του κύριου φόρου, δασμού, τέλους ή προστίμου. Για την έφεση και την αντέφεση ως αντικείμενο της διαφοράς, όταν από το νόμο προβλέπεται η υποβολή δήλωσης του φορολογουμένου πριν από την έκδοση της σχετικής πράξης, θεωρείται η διαφορά του κύριου φόρου, που προκύπτει ανάμεσα σε εκείνον που αντιστοιχεί στη δήλωση και σε αυτόν που καθορίστηκε με την απόφαση. Στην περίπτωση που δεν προβλέπεται η υποβολή δήλωσης, ως αντικείμενο της διαφοράς θεωρείται το ποσό που καθορίστηκε στην πρωτόδικη απόφαση. Στις περιπτώσεις αυτές η έφεση απορρίπτεται ως απαράδεκτη, εάν κατά την κατάθεση του εισαγωγικού δικογράφου της δίκης δεν καταβληθεί, από τον υπόχρεο, το 1/3 του οφειλόμενου παραβόλου, έως δε την πρώτη συζήτηση της υπόθεσης τα υπόλοιπα 2/3 αυτού. Το παράβολο υπολογίζεται από την αρμόδια φορολογι-

53. Άρθρο 139Α του ΚΔΔ.

54. Άρθρο 37 παρ. 4 Ν 4446/2016.

55. Άρθρο 37 παρ. 5 Ν 4446/2016.

κή αρχή, η οποία προς τούτο χορηγεί ατελώς ειδικό σημείωμα στον υπόχρεο, ύστερα από αίτησή του. Αν καταβληθεί παράβολο μικρότερο από εκείνο που αναφέρεται στο σημείωμα, το ένδικο βοήθημα απορρίπτεται ως απαράδεκτο. Αν καταβληθεί το παράβολο που αναφέρεται στο σημείωμα, αλλά αυτό είναι μικρότερο του κατά το νόμο οφειλομένου, το δικαστήριο προχωρεί στην εκδίκαση της υπόθεσης και, αν το ένδικο βοήθημα ή μέσο απορριφθεί για άλλο λόγο, το παράβολο που ελλείπει καταλογίζεται με την απόφαση του δικαστηρίου και εισπράττεται κατά τις διατάξεις για την είσπραξη των δημοσίων εσόδων. Προς τούτο, ο γραμματέας του δικαστηρίου αποστέλλει, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση, αντίγραφο της απόφασης στην αρμόδια δημόσια οικονομική υπηρεσία. Αν η έφεση στρέφεται κατ' αποφάσεων μονομελούς δικαστηρίου, τα αντίστοιχα ποσά ή ποσοστά των παραβόλων μειώνονται στο μισό. Οι διατάξεις που προβλέπουν ειδικά παράβολα, όπως αυτές εκάστοτε ισχύουν, εφαρμόζονται και κατά τη διαδικασία εκδίκασης των διοικητικών διαφορών ουσίας από τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια. Τα ποσά ή τα ποσοστά των παραβόλων μπορούν να αναπροσαρμόζονται με προεδρικά διατάγματα, τα οποία εκδίδονται ύστερα από πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης. Σε περίπτωση άσκησης κοινής έφεσης από περισσότερους, αν, κατά το ουσιαστικό δίκαιο, η απαίτηση ή η οφειλή τους είναι σε ολόκληρο, καταβάλλεται από όλους μαζί ένα μόνο παράβολο, ενώ, αν η απαίτηση ή η οφειλή τους είναι διαιρητή, καταβάλλεται από καθέναν ολόκληρο το παράβολο [ΣτΕ 3017/2013 ΕΔΔΔ 58,1007]. Το παράβολο, αν η έφεση απορριφθεί για οποιονδήποτε λόγο, καταπίπτει υπέρ του Δημοσίου, ενώ, αν αυτή γίνει δεκτή ή αν η δίκη καταργηθεί για οποιονδήποτε λόγο, αποδίδεται σε αυτόν που το κατέβαλε. Οι έννομες αυτές συνέπειες επέρχονται ακόμη και αν δεν υπάρχει σχετική ρητή διάταξη στην απόφαση. Αν η έφεση γίνει δεκτή εν μέρει, το παράβολο αποδίδεται κατά ένα μέρος του, το οποίο και καθορίζεται κατά την κρίση του δικαστηρίου. Το δικαστήριο μπορεί, εκτιμώντας τις περιστάσεις, να διατάξει την απόδοση του παραβόλου ακόμη και όταν απορρίπτεται η έφεση. Επίσης, μπορεί να διατάξει το διπλασιασμό του παραβόλου αν η έφεση είναι προδήλως απαράδεκτη ή προδήλως αβάσιμη. Στην περίπτωση αυτή, το επιπλέον ποσό που καταλογίζεται εισπράττεται κατά τις διατάξεις για την είσπραξη των δημοσίων εσόδων. Προς τούτο, ο γραμματέας του δικαστηρίου αποστέλλει, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση, αντίγραφο της απόφασης στην αρμόδια δημόσια οικονομική υπηρεσία. Αν, σε συγκεκριμένη περίπτωση, καταβλήθηκε παράβολο χωρίς να υπάρχει κατά νόμο υποχρέωση προς τούτο, διατάσσεται με την απόφαση, και ανεξάρτητα από την έκβαση της δίκης, η επιστροφή του [Σχετικά με την καταβολή παραβόλου για την αναβολή της συζήτησης βλ. άρθρο 135 ΚΔΔ μετά τον Ν 4465/2017].

2. Χρηματική αξία

- 56 Το παράβολο έχει καθιερωθεί στην ισχύουσα νομοθεσία προκειμένου να αποτρέπει από την άσκηση επιπόλαιων και αστήρικτων ενδίκων βοηθημάτων και μέσων. Από την άλλη πλευρά δεν πρέπει η πρόσβαση στα δικαστήρια να μετατραπεί σε μια πολυτελή διαδικασία, μόνο για τους οικονομικά ισχυρούς. Συνεπώς, το ύψος του παρα-

βόλου πρέπει να κινείται σε λογικά πλαίσια ούτως ώστε να μην τίθενται φραγμοί στο δικαίωμα δικαστικής προστασίας των ενδιαφερομένων.

Όσον αφορά το αναλογικό παράβολο, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι σχετικές αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας που κρίνουν για τη συνταγματικότητα του ή μη α) Με την ΣτΕ 647/04 Ολ. [ΕΔΚΑ ΜΣΤ', 346 = ΔΦΝ 58,814 = Διδικ 16,899 = ΕΔΔΔ 48,581 = Αρμ 58,766 = ΔΕΕ 10,821 = ΕλλΔνη 45,1155 = ΕΕΝ 2006,174, ΣτΕ 2067/05 ΔΦΝ 60,667 με σχόλιο Α. Πρέζα = Διδικ 19,351, Ολ. ΣτΕ 3470/07 ΔΦΝ 62,345 = ΝοΒ 56,441 = ΔΕΕ 14,632 = ΤοΣ 2008,254] κρίθηκε ότι η προβλεπόμενη υποχρέωση καταβολής αναλογικού ποσού παραβόλου, ανερχόμενου 5% του ποσού του προστίμου που όρισε η εκκαλούμενη απόφαση σε δίκες με αντικείμενο την επιβολή χρηματικής κύρωσης για παράβαση του φορολογικού νόμου δεν μπορεί να θεωρηθεί, κατ' αρχήν, ως αντικείμενη στο ατομικό δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας, που καθιερώνει το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, δεδομένου ότι η σχετική ρύθμιση είναι πρόσφορη για την επίτευξη του πιο πάνω σκοπού που συνάπτεται με την εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης, την αποτροπή δηλαδή της ασκήσεως προπετών ένδικων μέσων. Η επίτευξη του σκοπού αυτού προϋποθέτει τον καθορισμό του παραβόλου σε τέτοιο ύψος, ώστε η σχετική οικονομική επιβάρυνση να είναι ανάλογη με το οικονομικό αντικείμενο της υποθέσεως, προκειμένου να λειτουργεί πράγματι αποτρεπτικά ως προς την άσκηση της έφεσης, η οποία δεν θα έχει πιθανότητα ευδοκίμησης. Ωστόσο, δεδομένου ότι στο νόμο δεν καθορίζεται ένα ανώτατο όριο (οροφή) παραβόλου, σε υποθέσεις με μεγάλο χρηματικό αντικείμενο, η σχετική οικονομική επιβάρυνση μπορεί να ανέλθει σε ιδιαίτερος υψηλό ποσό. Στην περίπτωση αυτή, όταν δηλαδή το ύψος του παραβόλου υπερβαίνει ένα ανώτατο όριο (οροφή), το οποίο θα έπρεπε να καθορίζεται από το νομοθέτη, βάσει των εκάστοτε κρατουσών οικονομικών συνθηκών, ο περιορισμός του δικαιώματος παροχής δικαστικής προστασίας, τον οποίο συνεπάγεται η θέσπιση υποχρέωσης καταβολής παραβόλου για την άσκηση έφεσης, καθίσταται δυσανάλογος σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό, δεδομένου, μάλιστα, ότι προβλέπεται η απόδοση του παραβόλου μόνο σε περίπτωση αποδοχής της έφεσης, και όχι σε κάθε περίπτωση κατά την οποία, σύμφωνα με σχετική δικαστική κρίση, η ασκηθείσα έφεση δεν υπήρξε προδήλως απερίσκεπτη ή αστήρικτη. Εξάλλου, η δυνατότητα απαλλαγής του διαδίκου από τη σχετική υποχρέωση, σε περίπτωση αδυναμίας καταβολής του παραβόλου, λόγω ένδειας, δεν αρκεί προκειμένου να θεωρηθεί ότι πληρούνται οι εγγυήσεις για την παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, δεδομένου ότι με την επίμαχη ρύθμιση θίγονται τα δικαιώματα του μη ενδεούς διαδίκου, ο οποίος υφίσταται μία δυσανάλογη οικονομική επιβάρυνση, προκειμένου η έφεση του να κριθεί παραδεκτή. Η ως άνω ρύθμιση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι σύμφωνη με το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, δεδομένου ότι η δυνατότητα άσκησης έφεσης συναρτάται με την οικονομική κατάσταση του εκκαλούντος. Και ναί μεν ο δεύτερος βαθμός δικαιοδοσίας δεν κατοχυρώνεται συνταγματικά, σε περίπτωση όμως που προβλέπεται νομοθετικά η δυνατότητα άσκησης έφεσης, οι προϋποθέσεις του παραδεκτού για την άσκησή της, δεν πρέπει να είναι δυσανάλογως αυστηρές σε σχέση με τον επιδι-

ωκόμμενο σκοπό. Ενόψει των ανωτέρω, η νομοθετική πρόβλεψη καταβολής αναλογικού παραβόλου για την άσκηση έφεσης επί φορολογικών υποθέσεων, είναι αντίθετη με το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, κατά το μέρος που οι ανωτέρω διατάξεις του άρθρου 171 του Κ.Φ.Δ. (ήδη 277 του ΚΔΔ) δεν θεσπίζουν ένα ανώτατο όριο (οροφή) στο ποσό του καταβλητέου παραβόλου, καθώς επίσης κατά το μέρος που οι διατάξεις αυτές δεν προβλέπουν τη δυνατότητα αποδόσεως του ως άνω καταβληθέντος ποσού όχι μόνο επί αποδοχής της έφεσης, αλλά και κατόπιν δικαστικής κρίσεως περί του δικαιολογημένου της άσκησης αυτής. β) Με την ΣτΕ 58/2010 [Διδικ 22,882] κρίθηκε ότι η κατά το άρθρο 277 παρ. 3 του ΚΔΔ θέσπιση, προκειμένου περί χρηματικών φορολογικών διαφορών, της, επί ποινή απαραδέκτου, υποχρέωσης καταβολής αναλογικού παραβόλου έφεσης, ανερχόμενου σε ποσοστό δύο τοις εκατό του αντικειμένου της διαφοράς, χωρίς να καθορίζεται στο νόμο ανώτατο όριο (οροφή) για το ποσό τον καταβλητέου παραβόλου, αντίκειται στο άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, διότι δύναται, αναλόγως του μεγέθους του αντικειμένου της διαφοράς, όπως το μέγεθος αυτό καθορίζεται από τον νόμο, να οδηγήσει σε ύψος παραβόλου τέτοιο που να υπερακοντίζει το σκοπό της επιβολής του, που είναι η αποτροπή της απερίσκεπτης άσκησης αστήρικτων εφέσεων, και να καθιστά υπερμέτρως δυσχερή την άσκηση του ενδίκου μέσου. Ως αντισυνταγματικές, δε, οι περί καταβολής του αναλογικού παραβόλου ως άνω διατάξεις του ΚΔΔ δεν είναι εφαρμοστέες σε κάθε περίπτωση, ανεξαρτήτως του ύψους του παραβόλου που θα προέκυπτε από την εφαρμογή τους στη συγκεκριμένη διαφορά. γ) Με την ΣτΕ 2867/2012 [ΕΔΚΑ ΝΕ', 851] κρίθηκε ότι σε περίπτωση άσκησης κοινής προσφυγής από περισσότερους, εφόσον η απαίτηση ή η οφειλή τους είναι σε ολόκληρο, καταβάλλεται από όλους μαζί ένα μόνο παράβολο, αν δε η απαίτηση ή η οφειλή τους είναι διαιρετή, καταβάλλεται από καθέναν ολόκληρο το ποσό του παραβόλου. Η καταβολή του πιο πάνω παραβόλου τάσσεται, κατ' αρχήν, ως προϋπόθεση του παραδεκτού της προσφυγής (άρθρο 31 παρ. 2 του Ν 703/77 και άρθρο 277 παρ. 1 ΚΔΔ), η δε τύχη του (κατάπτωση, διπλασιασμός ή απόδοση στον προσφεύγοντα) συναρτάται με την έκβαση και τις εν γένει περιστάσεις της δίκης, κατά τους ειδικότερους ως άνω ορισμούς των σχετικών διατάξεων του Κ.Δ.Δ. Ενόψει των ρυθμίσεων αυτών και του κατά τον κρίσιμο χρόνο ύψους του εν λόγω παραβόλου, η υποχρέωση καταβολής του - που αποβλέπει στην αποτροπή άσκησης απερίσκεπτων ενδίκων βοηθημάτων και, συνακόλουθα, στην εύρυθμη λειτουργία των δικαστηρίων και την αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης - δεν αντίκειται στα περί παροχής δικαστικής προστασίας άρθρα 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της Σύμβασης της Ρώμης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α.) ούτε στην κατοχυρωμένη από το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας (πρβλ. ΣτΕ 1852/2009 Ολ., 1583/2010 Ολ.). Σε περίπτωση, επομένως, μη καταβολής ή μη πλήρους καταβολής παραβόλου, η προσφυγή είναι απορριπτέα ως απαράδεκτη και δεν υφίσταται, περαιτέρω, από τις ανωτέρω διατάξεις, υποχρέωση του διοικητικού δικαστηρίου να καλέσει τον διάδικο ή τον πληρεξούσιο δικηγόρο του, ο οποίος οφείλει να γνωρίζει τις νόμιμες υποχρεώ-

σεις του, να καταβάλει το μη καταβληθέν παράβολο ή να συμπληρώσει το ελλείπον, καθόσον και η καταβολή ελλείποντος παραβόλου συνιστά μη καταβολή του νομίμου παραβόλου [πρβλ. ΣτΕ Ολ 3087/2011]. Κατά τη γνώμη, όμως, της μειοψηφίας, σε περίπτωση καταβολής ελλιπούς παραβόλου, το διοικητικό δικαστήριο υποχρεούται, κατ' επιταγή των ως άνω διατάξεων (άρθρα 20 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ) και προς το σκοπό πλήρους και αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, αν ο διάδικος παραστεί αυτοπροσώπως ή με πληρεξούσιο δικηγόρο κατά τη συζήτηση της υπόθεσης στο ακροατήριο, να ζητήσει από αυτόν (κατά τη συζήτηση ή με προδικαστική απόφαση, ανάλογα με το χρόνο κατά τον οποίο διαπιστώνεται η έλλειψη) τη συμπλήρωση του ελλείποντος παραβόλου, τάσσοντας προς τούτο εύλογη, κατά την κρίση του, προθεσμία, μετά την άπρακτη πάροδο της οποίας και μόνον μπορεί να απορρίψει το ένδικο βοήθημα ως απαράδεκτο, όχι δε να απορρίψει αυτό με μόνη τη διαπίστωση ότι το παράβολο καταβλήθηκε ελλιπώς, διότι έτσι ο διάδικος υφίσταται δυσανάλογη βλάβη, μη δικαιολογούμενη από το σκοπό για τον οποίο θεσπίσθηκε η διάταξη, ενόψει μάλιστα και του ότι δια της αυτοπροσώπου ή με πληρεξούσιο δικηγόρο παράστασής του στο ακροατήριο και της καταβολής ελλιπούς, έστω, παραβόλου, ο διάδικος εκφράζει την σοβαρή πρόθεσή του για την άσκηση του ενδίκου βοηθήματος. Ανάλογη, άλλωστε, πρόβλεψη έγινε με το άρθρο 277 παρ. 1 του ΚΔΔ σε συνδυασμό με το άρθρο 139Α' αυτού, όπως οι διατάξεις αυτές ισχύουν μετά την τροποποίησή τους με τις παραγράφους 5 και 7 του άρθρου 22 του Ν 3226/2004 [πρβλ. ΣτΕ 1852/2009 Ολ., 2376/2009, 3331/2008].

3. Παρατηρήσεις

Με τα κριθέντα της ΣτΕ Ολ 647/2004 και όσα μετέπειτα υιοθέτησε ο νομοθέτης έγινε δεκτό ότι η ρύθμιση περί παραβόλου πρέπει να διατηρηθεί στο πλαίσιο της διοικητικής δίκης. Στον αντίποδα της θέσης αυτής βρίσκεται η άποψη ότι τα διοικητικά δικαστήρια ακολουθώντας τα γενικώς ισχύοντα περί μη καταβολής παραβόλου κατά την εκδίκαση των ιδιωτικών διαφορών από τα πολιτικά δικαστήρια⁵⁶ πρέπει να εκδικάζουν τις διοικητικές διαφορές, ανεξάρτητα από την καταβολή παραβόλου, δηλαδή η εν λόγω υποχρέωση καταβολής παραβόλου στο πλαίσιο της διοικητικής δίκης πρέπει να καταργηθεί. Εξάλλου, η αποφυγή άσκησης παρελκυστικών δικών διασφαλίζεται από την ισχύ, στο πλαίσιο της διοικητικής δίκης, της δικονομικής αρχής περί καλόπιστης διεξαγωγής της δίκης. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, οι διάδικοι, ιδιώτες και δημόσιοι, έχουν την υποχρέωση να ενεργούν σύμφωνα με τους κανόνες της καλής πίστης, των χρηστών ηθών, να τηρούν το καθήκον αληθείας και να αποφεύγουν ενέργειες προδότηως παρελκυστικές της δίκης⁵⁷. Η εφαρμογή της αρχής αυτής μπορεί να παράσχει μεγαλύτερα εκέγγυα αποφυγής προπετών δικών, ιδίως ενόψει και

56. Βλ. Κ. Γιαννόπουλος, Η αντισυνταγματικότητα της διάταξης για την εκ μέρους του ιδιώτη διάδικου καταβολή του παραβόλου της έφεσης, ό.π., σελ. 898.

57. Άρθρο 42 παρ. 1 του ΚΔΔ.

ISBN 978-960-022-134-7

10050